СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. VII св. 1—2

БЕОГРАД 1955

САДРЖАЈ

Научна књига

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ

БЕОГРАД 1955

Штампа Графичко предузеће „Академија" - Београд, Космајска ул. бр. 28

НАШ ЈЕЗИК

Књига VII Нова серија Св. 1—2

ДРУШТВЕНИ УТИЦАЈИ НА РАЗВИТАК СРПСКОХРВАТСКОГ КЊИЖЕВНОГ ЈЕЗИКА

1.

Сасвим је природно да друштво, његови интереси, његов склоп и његова еволуција утичу и на књижевни језик или језик културе остављајући не само од свега тога у њему трага него и утичући на његово опште образовање. Српскохрватски књижевни језик већ у првим почецима својим сјајан је пример за то. Старословенски језик постао је на Балк. Полуострву језик македонске и бугарске писмености. Како је то био тада у тим земљама и језик православља, српска га је земља, будући и сама православна, оберучке прихватила. И у Хрватској, још кад није било поделе на источну и западну (ортодоксну и католичку) цркву, од ученика св. Кирила и Методија примљен је тако исто тај црквенословенски језик. И у Хрватској и Србији сачувао се до XVIII в. у цркви, постајући у Србији и општекњижевним, док је у Хрватској његова улога била ограничена само на цркву (и то строго ограничених крајева: острва, Приморја и Истре).

Црквенословенски језик православља Србије, Бугарске и Македоније протегао се и на православну Румунију и пространу православну Русију развијајући се даље на различне начине у њима. Наравно, поред тога ненародног језика за Србе онога времена, био је већ од краја XII в. у употреби и народни језик у властодржачким писмима и уговорима, а ретко и у државним актима намењеним народу (напр. до извесне мере у Душановом законику и др.). Ка-

да је друштвеним круговима Срба изгледало да је чистота православља помућена у црквеним текстовима штампаним у тадашњој Аустрији (елементима намењеним унијатима), они су затражили чисте од тих наноса московске књиге и учитеље, и тако је од половине XVIII в. рускоцрквени језик завладао и српском православном црквом и влада у њој до данашњег дана, и поред извесних напора да се замени старим српскоцрквеним језиком.

Поменути рускоцрквени језик постао је и друштвеним језиком код Срба у Војводини у другој половини XVIII в., наравно, мешајући се са српским језиком; то је онај славеносрпски језик који је крајем XVIII в. и поч. XIX одиграо знатну улогу у српском друштву.

Када су се отпочеле реформе цара Јосифа II (од 1780—90) на културно-просветном пољу и када је затражено од просветних власти Срба у Војводини да се уведе народни језик у школе и латиница, народни су се слојеви, предвођени од свештенства, побунили, јер су сматрали да државна власт жели да их покатоличи уводећи и код њих оно што је било код католика-сународника њихових. Они су тако издејствовали да им као званични језик остане „славеносрпски". Тако је један ненародни језик имао да одбрани српску народност!

Против ове противречности отсудно је устао Доситеј Обрадовић (1783) доказујући с правом да просвета мора бити давана народу на оном језику који он разуме. Али ову борбу изборио је докраја тек генијални Вук Караџић као претставник ослободилачке Србије, управо као сам народ који се ослобођавао. Они што су се ослобођавали нису могли разумети да један народ има права да се ослободи од материјалних окова, ропства туђину, а нема права да се ослободи од „моралних окова" које му је претстављао ненародни језик славеносрпски у просвети. Иако је државна власт у Србији потпала једно време под утицаје црквене власти у Војводини која је подржавала „славеносрпски" језик и онда када је прошла опасност краја XVIII в., ипак је млада Србија, као што је било природно, најзад, све то одбацила и у другој половини XIX в. потпуно примила Вукову реформу.

2.

У западној половини југословенских народа прилике су се друкчије развијале. Поред црквенословенског и латинског језика који су били у прво време искључиво у цркви, када се ваљало обраћати народу, употребљавао се чист народни језик без икаквих примеса. Тако већ у документима, свакако већ у XIII в., а нарочито у законским споменицима које су састављали сами претставници народа (т.зв. статутима или законима), па и другим споменицима, јавља се народни језик као резултат друштвене неопходности. Помало, под утицајем ренесанса, а тако исто захтева који је стављало својој писмености већ просвећеније становништво Дубровника и целог Јадранског приморја, јавља се, од XVI в., с једне стране, профана књижевност Дубровника и, с друге стране, религиозно-побожна литература на народном језику као продужење раније домаће религиозне културе која се одржавала свугде у овим крајевима још доста дуго. Али велики покрети религиозно-културни који су од XVI в. захватали целу Европу нису могли мимоићи и нашу земљу. Они су покренули књижевну радиност и у многим крајевима у којима је дотле није било или је било у малој мери. Трубар, Словенац (1508—1586), са својим помагачима покреће књижевност на народном језику око половине XVI в. у Словенији. То се преноси и на југословенску Истру која је једно кратко време (свега десетак година 1555—1564) била центар за пропаганду реформације за све Југословене на чакавско-штокавском дијалекту. У XVI в. сличан се покрет из Угарске пребацује у Хрватску и ту развија кајкавску литературу која се, са богатом садржином, одржава до половине XIX в. Реформаторски покрет изазива контрареформацију, нарочито у Босни и Херцеговини, од краја XVI, са Матијом Дивковићем и другим писцима све до краја XVIII в. Такав се рад јавља у мањој или већој мери и по осталим католичким крајевима западног Југословенства. Тај је рад нарочито значајан за нас, испитиваче језика, што нам обилно открива особине народног језика од краја XVI до краја XVIII в.

И други покрети тадашње културе у Италији и Европи, напр. историзам и неке врсте просветитељства у томе правцу, изазивају и значајне појаве у развитку народне културе наше у XVIII в. као што је појава Андрије Качића Миошића (у Далмацији, 1704—1760) или Матије Рељковића у Славонији (1732—1798) који су се у својим књижевним делима придружили свему што се, једном покренуто, продужавало у различним крајевима нашим.

Али све ово није имало једног центра у земљи. Покретано или потекло са различних страна из иностранства, оно је имало да задовољи потребе просвећености, нарочито религиозне, појединим крајевима, па је зато и морало бити дато на домаћем језику, иако су се каткада чули гласови о потреби заједничког језика (Кашић поч. XVII в., Витезовић у XVII в., Јурај Крижанић у XVII в. и др.) као и непосредни предлози за то. Али није било заједничке културе, па није било и неопходности једног књижевоог језика.

3.

Видели смо како се у Војводини створила нарочита атмосфера за одбрану и употребу славеносрпског језика као заштите српске националности. Међутим почетком XIX в. јавља се ослобођење Србије као први заметак поступног ослобођења Југославије, од тада до 1944-5 г. Било је природно да Србијини устаници траже и пуну слободу народног језика који ће у току времена и у том правцу сјединити све српскохрватске крајеве. У духовном правцу њих је претстављао Вук Караџић.

Против створене друштвене атмосфере Вук је имао да ствара своје друштво, своје присталице. Мало је необичан случај у историји народа што је Вук Караџић у току своје дуге борбе (од 1814—1864) победио и тадашње културније друштво и његов ненародни језик, заменивши га народним језиком. Вук је могао да постигне тај успех само тако што је имао прећутну сагласност великог дела народа када је доказивао тадашњем друштву да је неприродно и противно сваком здравом разуму наметнути народу ненародни,

вештачки језик и не хтети употребљавати изванредан, живописан и пун изразитости народни језик. И Вук је у томе, најзад, успео. И сада се отпочиње осећати утицај различних друштвених средина у Југославији и њихових најистакнутијих претставника. Вук је отпочео свој рад од 1814-18 г., а педесетих година (1847-ме нарочито) може се сматрати да је победио.

1830-те отпочео је код Хрвата Људевит Гај свој покрет (Илиризам) у корист реформе књижевног језика и правописа као реакцију на исцепканост књижевних језика у западним крајевима Југославије. Он се завршио 1836 усвајањем углавном оног општег наречја (штокавског) које је у својим делима примењивао и Караџић. Тако су створени основи за један српскохрватски књижевни језик који су — у принципу — завршени српскохрватским Књижевним договором у Бечу 1850 г.

Ово су све добро познате чињенице. Али српско друштво у Војводини, која је у то време била и просветни и књижевни центар српског народа, још је у знатној мери употребљавало остатке од старије славеносрпске епохе, па је нешто од тога предало и новом књижевном језику Србије. Исп. језик Јована Стерије Поповића (1806—1856), најбољег досадашњег комедиографа српског, Јаше Игњатовића, значајног романописца (1824—1888) и других. Али више од њих створио је револуцију у војвођанском друштву Бранко Радичевић (1824—1853), исто онако као у целом нашем народу Петар Петровић Његош (1813—1851). Они су пишући својим народним језиком у духу Вукове реформе показали прави пут тадашњем друштву које је прихватило њихове методе. Тако је на различним местима српскохрватске територије поникла књижевност на народном језику. Великој распрострањености народног штокавског дијалекта и код Срба и Хрвата може се захвалити што је та нова књижевност језички доста уједначена, и поред занимљивих природних разлика (утицаја у Загребу кајкавског дијалекта, поделе на три изговора самог штокавског дијалекта, значаја архаичнијих говора међу самим штокавским дијалектима и сл.).

Сада ступају на сцену различне друштвене средине. Војвођанска група књижевника (Змај, Л. Костић и Ђура Јакшић) одмах је, захваљујући крупним талентима својих водећих књижевника, подигла књижевни карактер многобројних дела на велику висину служећи као углед у знатном степену целокупној доцнијој књижевности. У књижевном језику њихову осећао се још знатан утицај Б. Радичевића, В. Караџића и, нарочито, његова ученика Ђ. Даничића.

Али је убрзо затим, и умногоме у исто време, културна средина независне Србије унела своју ноту у изграђивање књижевног језика. С једне стране, економски и политички дотицај са Европом, с друге стране, познавање страних језика, нарочито француског, али и немачког и енглеског, учинили су да се потстакне велики полет у многостраном стварању различних изражајних могућности књижевног језика. Различне струке, нарочито обрађиване у вишим школама (у Лицеју 1838—1863, у Великој школи (1863—1905/6), доцнијем Универзитету), дале су прилике различним претставницима нашег народа да примене своје способности и познавање народног језика на нове појмове, нове мисли и ново суђење. Развија се даље књижевни језик, који је у основици Вукова типа, са сажетом и усавршеном реченицом, са новим облицима стила према различним деловима културе и тако се постепено ствара увод у богат и необично развијени језик српских писаца краја XIX и почетка XX в. Они (Л. Лазаревић, Мил. Глишић, Лаза Камарчић, Војислав Илић, Јанко Веселиновић, М. Митровић, Свет. Ранковић, Рад. Домановић, Милан Ракић) — развијају тај језик у најразличнијим књижевним правцима, а њихови претходници (Јован Ристић, Влад. Јовановић, Свет. Марковић, Пера Тодоровић и толики други) дају гипкост нашем језику у расправљању о економско-политичким питањима. Ђ. Даничић, Стојан Новаковић, Чедомир Мијатовић, Јован Жујовић, Мих. Петровић и други — стварају могућности сјајне примене народног језика за различне научне дисциплине. Наш се језик почиње развијати, иако по начелима Вуковим, ипак слободно од Вука, напоредо са Вуком. Та слобода творачког развитка књижевног језика главна је особина источног центра (Србије и др. области) наше културе.

4.

На западу, са центром у Загребу, биле су друге прилике. Сам Загреб је у сфери кајкавског дијалекта којим се говори у њему као домаћим наречјем. У њему је било стално неко нерасположење што је тај дијалекат потиснут из књижевности. Исто тако и чакавски дијалекат на острвљу и у Хрватском Приморју и на Истри, а тако исто и далматински штокавски икавски дијалекат са знатном традицијом — морали су да уступе своје место Вуковом дијалекту или уопште дијалекту јужнога типа. Истина, у време од 1836 до 1870 г., примани су у књижевни језик и елементи из свих покрајина које су Хрвати признавали за своје, а нарочито из старог дубровачког књижевног језика. У том тражењу прихватљивог решења за све појављивало се мишљење да би требало узети елементе из сва три основна дијалекта српскохрватска (кајкавског, штокавског и чакавског) и словеначког језика са Вуковом акцентуацијом, и тако можда привући и Словенце (ријечка, Курелчева школа). Али ипак су начела Књижевног договора од 1850 г. полако крчила себи пут. Како се ова област развијала, налазећи се у знатном делу под Аустро-Угарском, а у знатном делу будући изложена талијанском утицају, поникао је овде, не без утицаја књижевно-језичких прилика у Чешкој, и пуристички покрет. Он је чистио језик од германизама и талијанизама, устајући исто тако против турцизама којих је било много у источном делу. Тај покрет донео је собом и потребу замене туђих речи својим речима и у недостатку таквих — кованицама. То тражење нових речи овде се одомаћило и развијало и доцније све јаче, тако да је постало једна од типичних особина овог центра. Може се слободно рећи да је у многим правцима оно успело. Али знатније је од тога то што је оно развило у претставника тога центра навику тражења и често успешног налажења добре замене страних речи. Изнад свега другога, у току времена, зато што је овај језик ипак штокавског типа, јављала се у културног друштва овог центра потреба приближавања Вукову језику и сматрање Вука и његова речника као најбољег мерила пра-

вилности књижевног језика. Све то заједно изазвало је, онако како се затекло у томе центру, извесно нормирање језичког стања као особина књижевног језика тога центра. Извесна сигурност у властито стваралаштво, вера у већу културну развијеност према другоме, источноме центру, од којега је делила тај центар и политичка и административна државна граница до 1918 г., — све то чинило је да се основне црте овог књижевног језика са строгошћу неумитног закона одржавају. Наравно, у њиховим границама допуштала се извесна слобода и стваралаштва и подмлађивања према способностима писаца.

5.

У источноме центру све се више развијало, под свима раније споменутим утицајима, слободно стваралаштво на бази оних народних дијалеката из којих је поникао и Вуков књижевни језик. Народни језик и даље је био неисцрпно врело нових речи и израза, од туђих се речи није зазирало јер се сматрало да је дух језика главно, а све друго споредно. Књижевни језик постао је у источном центру домаћим језиком са свима природним особинама народног стваралаштва. Тако је језик тога центра и стварао и уопштавао језичке особине које су добијале, у повољном случају, вредност која није уступала вредности Вукова језика, иако је још увек Вуков језик био највиши узор. Стварао се према новим потребама живота и друштва нов пословни, сажети језик и стил, стил новинарски, научни итд. Вуков језик, у целости узет, давао је ненадмашни образац епског стила, Даничићев превод Библије сада се сматрао библиским стилом, поред којих су се образовали и други књижевни стилови. Довољно је испоредити какву песму Бранка Радичевића са песмама Војислава Илића (1862—1894) или Милана Ракића (1876—1938) да се види велика разлика и у поетским стиловима. И тако је створена многостручност у језичком стварању која је одавала извесну лакоћу или слободу језичког развитка, отсуство сваке нормализације и шаблона. То су биле особине т.зв. београдског стила. Оне

су привлачиле књижевнике различних области где су Срби живели. Они су сви у језику тога центра налазили себе. Тако су Симо Матавуљ, Јован Дучић као и доцније Ћипико, Иво Андрић, Бранко Ћопић и толики други постајали домаћи писци источног центра, разликујући се и између себе и од осталих, наравно, углавном по јачини свога књижевног талента. Супротно западном центру, овде се пуризам и све оно што је он са собом носио тешко привијало. Нарочито старање да се место новопримљене туђице створи нова домаћа реч — овде је ређа особина. Чак се и према добрим кованицама, и својим и примљеним из западног центра, показује очито нерасположење, да не кажем што друго. Сматрало се да ће народна струја, толико јака у структури књижевног језика и у његовој синтакси, по неопходности, победити и у речнику.

6.

И тако су се среле обе половине једног књижевног језика после ослобођења 1918 год.; извесна многостручност језичких особина у источном центру, али зато велика слобода језичког стварања, опозиција кованицама и великом мудровању у стварању новога и — углађеност у западном центру, са приличном укоченошћу унутрашње језичке структуре, са одбацивањем страних речи и љубављу према кованицама и свакојаким калковима. Политичке и административне границе биле су дигнуте, али су остале границе међу језичким осећањима које су се по неопходности образовале у току дугог засебног живота, а сем свега другога, појавила се у свем ужасу свом и авет српске хегемоније која се ускоро подигла у словеначком и хрватском делу Југословена на основу новоствореног политичког стања у земљи. Место старе политичке и административне подвојености дошао је сада централизам, по сваку цену, у политичком и административном уређењу земље; место културног уједињења које би, вероватно, дошло да је створено федеративно уређење Југославије, са свима слободама које тако уређење тражи, дошао је известан духовни отпор култур-

ном уједињењу. Тако се стварала у извесним деловима југословенских народа потреба духовне аутономије — када материјалне, административне и политичке није било. И словеначки језик, који је већ по природи својој био нешто засебно од српскохрватког језика, почео је избацивати речи српскохрватске из свога речника и примати удаљеније према српскохрватском језику, а и Хрвати су све више утврђивали своје аутономно језичко осећање ограђујући се нарочитим особинама свога књижевног језика. Није зато чудо што се код Хрвата за време немачке окупације Југославије и стварања Независне Државе Хрватске јавио покрет да се тадашњи књижевни језик огласи за засебни књижевни језик према српском и изради речник који ће овековечити оно стање књижевног језика у Хрватској које се развило за време засебног живота Хрвата у Аустро-Угарској (тј. до 1918). Хрватски књижевници у раздобљу између 1918 и 1944 слепо су ишли за оним што им је налагало то језичко осећање. По себи се разуме да под таквим околностима државна власт тога времена и кад је најбоље желела није могла много урадити. Тако када је одређена комисија од најбољих српскохрватских стручњака да изради толико потребан заједнички правопис за употребу по основним и средњим школама, који је она, не узнемиравана ни од кога и без икаквог притиска ма с које стране, израдила, и тај је правопис оглашен као хегемониска мера централне политичке управе.

Па ипак и поред свега тога природа је чинила своје. Изједанчавање се разлика међу књижевним центрима вршило. У језик западне половине продирале су речи и изрази источне, и, обрнуто, у источну половину продирале су не само неке кованице, које су биле сасвим у духу језика, него и неки западни несумњиви „варваризми". Јер језик оба центра био је у суштини један, дела једног центра читала су се и у другом, и једна заједничка политичка власт, некако неосетно, наметала је понешто своје што је било заједничко за све Србе и Хрвате. Али ипак све то није било довољно.

7.

Резултати узајамности двају културних центара од 1918—1944 нису дали задовољавајуће резултате. Сметала им је духовна аутономија која је дошла место политичко-националне, која се очекивала, а није дошла. Друштвени моменти били су јачи од свега другог и они су давали свој печат и развитку језичко-књижевних односа. Та се слика после ослобођења од 1944 г. из основа изменила. Федеративно уређење земље, извршено са много дубокога смисла, дало је обличје ономе што је традиционални развитак југословенских народа тражио и носио у себи. Словеначка је постала аутономна, исто тако као и Хрватска, Босна и Херцеговина, Црна Гора, Србија и Македонија. Тако је уклоњено са друштвене стране оно што је највише сметало после 1918 год. културној узајамности источног и западног српскохрватског центра. Још више, прокламовано је братство југословенских народа као основица целокупног даљег развитка Југославије.

У исто се време из основа изменило унутрашње уређење земље. Социјалистички систем извукао је на површину — са Народноослободилачком борбом која му је претходила — нове снаге, непосредно из народа, нове идеје и нове односе. Пред великим циљевима новог државног развитка све се остало губило, ако не као безначајно, свакако као другоразредно. Многостручност језика источног центра добила је од тога нове хране. Језичка правилност, оно што је Караџић називао „опћенитом правилношћу", уступила је место и силном напору дијалекатских отступања од нормативног језика и често варваризмима. Извесни књижевници су сматрали да могу самовласно управљати књижевним језиком онако како су поступали и са садржином књижевних дела. Да све то није могло бити каткада далеко од „анархије" у језику, правопису и књижевним облицима — разуме се по себи. Али се све то постепено стишавало. Ранија класична школа, узета у најширем смислу речи, водећи рачуна о новом стању у друштву источног центра, постепено је заузимала старе позиције. Она је, претрпевши неке измене, наново во-

дила. Русизми и различни варваризми полако су уступали место природном језичком рационализму.

Све ово, не можда у подједнакој мери и не увек на исти начин, запљуснуло је и западни центар српскохрватског културног живота. Ту се манифестовала у многим правцима и тежња да се у развитку тог живота, по могућству, заузму високе позиције које би речито говориле о културној прошлости хрватског народа. Али су се показивале и тенденције појединаца да се заговори о општим културним приликама српскохрватским, само су то остаци некадашње духовне аутономије ипак обезличавали. Па ипак узајамни су се утицаји осећали знатно више него до ослобођења.

8.

У друштвеним круговима на обема странама долазило се постепено до сазнања да културни живот српскохрватски не сме и не треба да заостане у свом развитку за другим манифестацијама јединственог националног живота. Јединство српскохрватског књижевног језика било је некада јака моторна снага од које се очекивало и јединство културног живота; међутим подвојеност књижевности постепено је бацала и знатну сенку на јединство књижевног језика. Остајало је да културни и књижевни радници на обема странама победе себе саме. Знаци такве њихове борбе, иако не већ и победе, појављују се у различним анкетама о уједначавању правописа и књижевног језика са лексичке стране, у пројектовању заједничких лексичких предузећа и сл.

Нема сумње да се у узајамности језика и књижевности иде напред. Слободно се запажају вештачке сметње у многим правцима које се поступно и уклањају. Под окриљем општепрокламованог братства и јединства многи појединци не гледају више тако строгим оком на какву појединост која није била дотле одомаћена у њихову крају. Јавља се уверење да ће се од особина оба центра развити нешто ново у чему ће свака особина сваког од њих наћи достојно место. Али супротно томе, веле други, књижевни језик треба

да остане — један са најлепшим особинама које би загарантовале будућност која одговара и лепоти и богатству самог народног језика различних крајева који чини његову основицу. Треба да победи у будућности оно што томе највише одговара.

Нека сви крајеви унесу своје ликсичко богатство у заједничку ризницу!

Нека се правилност језичка прошири на све крајеве са оном силином и доследношћу са којима се негује и данас у неким од њих!

Нека слобода језичког стварања, ограничена једино правим језичким осећањем које одговара оном духу народног језика који је заложио велики Караџић у своју реформу, — овлада подједнако целином!

Нека љубав ка чистоти језика и стварању нових речи, која се већ понегде у знатној мери огледа, — постане општа.

Ето, то су идеје које се појављују на различитим странама српскохрватског културног простирања. Само не треба мислити да се књижевни језици стварају по наруџбини и заповести. Када друштвене прилике утапкају пут, као што су отпочеле, пуној узајамности, можемо очекивати да ће поменуте особине, које су се већ доста јарко обележиле у еволуцији књижевног језика у нашим народима, постепено узимати надмоћност над осталим.

15. VII. 1955 год.
Београд

А. Белић

ГРАНИЦА СЛОГА У РЕЧИМА СРПСКОХРВ. ЈЕЗИКА

Слог је у науци о језику често био предмет интересовања; појединим странама проблема слога бавили су се многи фонетичари, а у свим познатијим приручницима фонетике се, краће или опширније, говори о слогу. И, мада се не може рећи да је овај очевидно сложени проблем свестрано расветљен, свакако је утврђено шта је уствари слог и који су његови битни елементи. А на основу тих елемената није немогуће одредити границу слога, која нас овде углавном занима.

У науци о нашем језику се управо баш о граници слога највише и говорило. А од свега што је овоме питању посвећено несумњиво је најзначајнија расправа А. Белића, *Граница слога у српскохрватском језику*,[1] у којој се научним методом утврђује где је та граница у вишесложним речима нашега језика. Поред те расправе вредни су пажње и прилози који о овоме питању говоре више са гледишта његове практичне примене у језику, који се, тј., границом слога баве као проблемом правописа, који — да одређеније кажемо — настоје да утврде правила како преламати вишесложне речи при преношењу њихових делова у следећи ред и у каквом међугласовном положају треба стављати писмени знак (-) тога прелома. Сви су се, дакако, слагали, и слажу се, да слог чини самогласник, сам или са сугласником, једним или више њих, па да, према томе, речени знак за преламање речи треба стављати иза самогласника а испред сугласника. Али ово врло просто правило је једноставно примењиво само када самогласници и сугласници долазе наизменично један за другим.

---

[1] Зборник у част Богдана Поповића, Београд 1929, 273—286.

Међутим, када у средини речи имамо више сугласника у групи, овај проблем није тако једноставан. У овом је случају граница слога испред целе те групе сугласника, или је пак разбија на два дела. А да ли ће бити ово једно или друго зависи од многих, од врло многих елемената који су различни не само у различним језицима него каткад и у различним говорима једног истог језика, а који су често и индивидуално друкчији. И зато управо толико неслагања у схватањима где треба стављати знак (-) за преношење дела речи у нову врсту. Зато, такође, и код писаца код којих се у стављању овога знака огледа одређен систем понекад има неслагања.

Значи ли то онда да у науци о језику треба дићи руке од овога проблема као нерешива? То, наравно, не ни у ком случају. Слог, додуше, осим изузетно, није никаква семантичка, али јест фонетска, боље рећи фонолошка целина, и као такав он мора бити предмет проучавања и мора се, према томе, тежити расветљавању свих питања која с проблемом слога стоје у вези. Ја овим својим чланком желим дати један мали прилог томе, а у њему ћу се освртати поред наведене расправе проф. Белића још и на оно што Белић даје у појединим издањима свога правописа[1], затим на оно што о слогу говори Б. Милетић[2], па на Ј. Вуковића *Границу слога и растављање речи на слогове*[3], као и на чланак А. Белића — *Поводом расправе проф. Ј. Вуковића* (у продужењу те расправе[4]), даље на: И. Мамузића: *За практичну поделу речи на слогове*[5], па на предлог Правописне секције Хрватског филолошког друштва, који је на истом месту (у загребачком Језику) изнео Љ. Јонке, на Белићев одзив на ова два последња чланка[6] и, најзад, на И. Мамузића напис *Уз чланак проф. Белића о подели речи речи на слогове*[7], — где се (у свим тим чланцима, мислим)

[1] Од 1923, 1929, 1934 и 1952.

[2] Основе фонетике српског језика, Београд 1952, стр. 63—66.

[3] Наш језик књ. V н. с., стр. 103—117.

[4] Наш језик књ. V н. с., стр. 118—125.

[5] Jezik II, 54—57. Загреб 1953.

[6] А. Белић, О упрошћавању поделе на слогове у српскохрватском језику. Наш језик књ. V н. с., стр. 141—164.

[7] Jezik III, 1955, 145—151.

износе различна, често опречна гледишта која су, пре свега, резултат оне сложености проблема што смо је напред нагласили. Али до ове опречности долази и услед мешања различних гласовних, па и не само гласовних, елемената којима се граница слога одређује са местом на коме се може стављати знак за преношење дела речи у други ред, што се не мора увек подударити са границом слога.

А да се ово двоје не мора свакад подударати дао је доказа и сам проф. Белић, који се, како је познато, у свим издањима правописа и у свим посебним расправама код нас највише залагао за правилно дељење вишесложних речи при преношењу њихових делова у следећи ред.

У нашим правописима и граматикама, као и у граматикама већине словенских језика, дуже времена је давано правило да при подели речи на слогове група сугласника у средини речи припада другоме слогу само ако се она у дотичном језику јавља на почетку речи; а ако то није случај, онда је граница слога између тих сугласника. Проф. А. Белић у својој горе наведеној расправи[1] показао је да се поједине сугласничке групе не понашају подједнако на почетку и у средини речи, да је и међусобни однос сугласника у тим групама различит у овим двема позицијама, па да отуда оно што је битно за почетак није такво и за средину речи. Зато је Белић потражио и, у истој расправи, дао други, научнији принцип одређивања границе слога у речима руководећи се при томе природом гласова и полазећи од свога личног осећања, а потврђујући ово, и једно и друго, примерима поделе речи на слогове код Вука Караџића, Ђ. Даничића и Б. Поповића. И тако је код нас настала позната Белићева подела речи на слогове, за коју је често истицано да захтева изузетну језичку стручност и потпуно познавање природе гласова, па да је зато треба одбацити и утврдити проста правила за поделу речи на слогове тамо где се јавља потреба за њом.

Белићевој одбрани постављених принципа за стављање знака при преношењу делова вишесложених речи у нову врсту, која је (одбрана) заснована на подударности језичког осе-

[1] Зборник у част Богдана Поповића, стр. 273 и 274.

ћања са оним што је његова нешто сложенија правила прописују,[1] с нашег гледишта би се могло додати: да се од свих образованих људи може захтевати познавање основне природе сугласника матерњег језика.

Али како за доследно уједначено утврђивање границе слога није довољно ни само познавање природе сугласника, већ је то скопчано с многим другим моментима: с акцентом и његовом природом, с интонацијом слога и интонацијом уопште, с квантитетом слога, са семантиком делова речи који се одвајају и др., — то цео проблем чини знатно сложенијим, јер је очевидно врло тешко тако срећно комбиновати сво ове елементе да би се могао утврдити један одређени систем поделе речи на слогове који би био применљив на све случајеве. Тога је био свестан и проф. Белић када је утврђивао своје принципе за одређивање границе слога, а то су му потврђивали и случајеви Вукова и Даничићева отступања од оних њихових примера на којима је Б. засновао своју поделу према међусобној вези и односу гласова у датим сугласничким групама. Зато је коначно у чланку *О упрошћавању поделе на слогове*[2] своје раније инсистирање на доследно гласовној подели свео на захтев за неодвајањем само слогова који су најтешње међусобно повезани и код којих нема отступања, или су одвећ ретка отступања, у писаца с поузданим језичким осећањем, — на захтев, наиме, да струјни (*с, з, ш, ж, ф* и *х*) увек иду са сугласницима иза себе, ма какви они били, а да се у свим осталим случајевима знак за преношење ставља између сугласника.

До сагласности у томе да је проблем утврђивања тачне границе слога одвећ сложен дошла је и Комисија српских и хрватских језичких стручњака којој је поверена израда јединственог правописа, па је у својим претходним разговорима (од априла 1955) о принципима правописа дошла до

[1] Исп. Белићеве речи: „Ја сам већ једном рекао да правописна правила о дељењу речи на слогове не треба учити већ само испоредити (мисли — с његовим правилима) дељење на слогове које постоји код сваког ко познаје свој језик" (Наш језик V, стр. 156).

[2] Наш језик књ. V н. с., стр. 160.

заједничког гледишта да у новом правопису треба оставити више слободе за стављање знака (-) при преношењу делова речи у следећи ред. И врло је вероватно да ће се то и усвојити, па је, по нашем мишљењу, потребно дати објашњење значи ли то потпуно отступање од правила досадашњег правописа[1] и хоће ли онда настати у овоме некакав правописни хаос.

Ја држим да неће. Неће, мислим, ако се остави потпуна, или скоро потпуна слобода писцима и писарима да одвајање на слогове врше по своме осећању (ја никако за ограничење слободе не сматрам ако се, рецимо, у правопису каже да се сугласници, један или више њих, сами не могу преносити у нову врсту, или да, сем у случају речи с префиксом, граница не може доћи иза сугласника а испред самогласника), јер су досадашња правила (и Белићева и Боранићева) одговарала „природном дељењу", како су то писци правописа при образложењу својих принципа поделе речи наглашавали. Поготову сам уверен да нико неће границу слога стављати између струјних сугласника *с, з, ш* и *ж* на првом и осталих сугласника на другом месту, пошто су набројени сугласници и по природи својој, а у многим случајевима и по пореклу, неодвојиво тесно везани за сугласнике иза себе. И зато А. Белић, с правом, за крајње упрошћене сматра она правила о подели речи на слогове која би захтевала да се чувају од разбијања сугласничке групе са струјним сугласницима на првом месту. Издвајање гласова *х* и *ф* од остала четири струјна сугласника никако не оправдава некакав изразито друкчији карактер њихов, какав за сугласник *ф* налази Ј. Вуковић у своме чланку о граници слога и растављању речи на слогове[2], него само факат што сугласника *х* и нема у народном изговору и што је *ф* глас туђег порекла[3], па се за њих, природно, не може имати осећање као за остале струјне сугласнике.

---

[1] С А. Белићем се у питању поделе речи на слогове углавном слаже и Д. Боранић; в. последње издање његова правописа од 1951, стр. 70—82.

[2] Наш језик, књ. V н. с., 105—109.

[3] А. Белић. Граница слога..., Зборник у част Богдана Поповића, стр. 277.

Ако се због сложености проблема слажемо да треба допустити и ширу слободу при стављању знака за обележавање прелома ре̂чи, па зато допуштамо упрошћавање досадашњих, ми тиме нисмо и за давање неких вештачких правила; ми не можемо бити за правила Правописне секције Хрватског филолошког друштва, нити за она што их даје И. Мамузић. За последњи предлог проф. Белића мало пре рекосмо да првим својим делом потпуно задовољава. И ја баш зато сматрам да ту и није потребно постављати неко правило, јер ће се и без њега по њему поступати. У другоме делу своме овај предлог захтева да се разбијају све сугласничке групе у којих на првоме месту није неки од струјних сугласника и обавезује на дељење речи које свакад неће бити у складу с природом изговора. Зато ће, мислим, бити боље да се више остави могућности за природно дељење онима што имају осећања за њега.

На утврђивање границе слога у вишесложним речима без везе с тим где треба стављати знак за преношење делова речи у следећу врсту мора се друкчије гледати. И поред све сложености и изукрштаности бројних елемената који су од утицаја на њу, границу слога ипак није немогуће тачно одредити, иако при давању практичних правила за њену примену у правопису никако није могуће истовремено узети у обзир све те елементе. Потребно је само забавити се свима њима и утврдити који од ових елемената има пресуднији утицај на границу слога. Ваља најпре истаћи оно што су други раније констатовали, што је код нас, рецимо, проф. Белић стално истицао, да је, наиме, за утврђивање границе слога, сем у случајевима када се она поклапа са семантичком границом између делова сложених речи, од свега другог значајнија природа сугласника, да од овакве или онакве природе њихове, пре свега, зависи да ли се групе сугласника разбијају том границом или она иде испред целе сугласничке групе. Али је по нашем, а и не само по нашем, мишљењу и квантитет слогова ту од врло великог значаја. Њега не превиђа ни проф. Белић[1], иако га не узима у обзир при давању

[1] Указујемо на констатацију проф. Белића да граница слога може бити друкчија у вези с различним моментима, између осталог и у вези с дужином вокала (Зборник у част Богдана Поповића, стр. 285—286.

практичних правила за своју поделу речи на слогове, а Б. Милетић и посебно истиче улогу коју овде има „дужина претходног а можда и потоњег вокала“[1]. Улога дужине вокала, нарочито претходног слога, ипак се не истиче у довољној мери. Ја мислим да је граница слога с ретким отступањима непосредно иза дугог вокала без обзира на то да ли иза њега долази један, два или више сугласника, а скоро и без обзира на природу тих сугласника. Да бисмо ово потврдили навешћемо неколико примера вишесложних речи у којима иначе гласовна граница слога разбија сугласничку групу. Познато је да се сонанти: *р*, *л*, *љ*, *в* и *ј* (у којих не преовлађује експлозивни карактер) када у сугласничкој групи дођу на прво место увек одвајају од свих сугласника и да је, према томе, граница слога у примерима: *Бâр-ка, Гáв-ро, Мâр-ша, Мúр-ко, Пâв-ле, âл-ва, сшâл-но, óр-ла, цâр-ски, госйодáр-сшво* итд., каква је овде означена[2]. Међутим, ако полазимо од изговора, од кога се мора полазити јер је слог изговорна јединица[3] — није тешко осетити да у наведеним примерима граница слога иде непосредно иза самогласника, а целу сугласничку групу оставља наредном слогу, и природна подела ових речи на слогове била би: *Бô-рка, Гá-вро, Мâ-рша, Мú-рко, Пâ-вле, â-лва, сшâ-лно, ó-рла,* па чак и: *цâ-рски, госйодá-рсшво.*

За последња два и сличне примере, нарочито када се оваква подела види у тексту, можемо рећи да су то унеколико посебни случајеви, да је у њима, пре свега, овако постављеном границом нарушена нека више визуелна, али не само визуелна, симетрија и хармонија. Осим тога овде има још један моменат који није без извесног утицаја на границу слога, али ћемо о њему говорити касније. А у прилог изнетог мишљења о месту границе слога непосредно иза дугих вокала говори и начин Даничићеве поделе у неким примерима, где се он у стављању знака за пренос делова речи у

[1] Основи фонетике српског језика, стр. 56.

[2] Овако је обележена граница слога у правописима А. Белића и Д. Боранића, у Милетићевим Основама фонетике и у већини данашњих школских граматика српскохрв. језика.

[3] Зборник у част Богдана Поповића, стр. 282.

нову врсту не слаже с В. Караџићем; испор. његове примере: *йра-вда, йра-вдом* и *књиже-вник*, које проф. Белић даје у својој расправи о граници слога[1].

Околност што су и дужине различне у појединим дијалектима нашег језика, што неки од њих никако и не познају дужина, што се то својство преноси и на средине са иначе књижевним изговором, — знатно умањују значај дужине за одређивање границе слога. И природно је да ће у овим примерима уз потпуно или и делимично редуцирану дужину претходног вокала граница односних слогова бити друкчија, да ће она бити углавном онаква каквом је чине природа сугласника, а делимично и други моменти који на њу утичу.

А не само да су дужине вокала у различним језицима и у различним дијалектима истог језика, па и код појединаца, различите него може бити неједнака и природа сугласника, која је, свакако, неупоредиво постојанија од дужине вокала. Свакоме ко је посматрао гласовни систем појединих наших дијалеката мора бити јасно да се експлозивни сугласници, рецимо, не изговарају свугде с једнаком експлозивношћу, да је ова експлозивност неједнака нарочито у вези с другим сугласницима[2], да и сонорност и фрикативност, које су од нарочитог значаја за овакву или онакву границу међу слоговима, такође, и индивидуално могу бити различите. И утолико је неразумљивије схватање према коме принципи за поделу речи на слогове треба да буду исти у различним језицима[3], у нашем, рецимо, и у чешком језику, или, што је још више за дивљење, у нашем и енглеском чак. Нико, ваљда, не пориче да међусобна веза и однос гласова, у првоме реду, одређују границу слога. А да је овај однос и у сродним језицима различан — то се и не може порећи; у једнима се, например (као у српскохрватском), асимилација звучности

[1] Зборник у част Богдана Поповића, стр. 282.

[2] Наш језик књ. V н. с., стр. 118.

[3] Такво мишљење код нас су најчешће истицали противници досадашњег начина растављања речи на слогове; в., поред осталог, Jezik III св. 2, 146.

сугласника врши редовно према следећем, а у другима (као у пољском) — и према претходном сугласнику. А. Абеле у својој расправи о слогу[1] (израђеној 1917 г. на основу експерименталних испитивања што их је она сама вршила у Институту за фонетику ондашњег Петроградског универзитета под руководством проф. Л. В. Шчербе, а објављеној 1924)[2] многим констатацијама потврђује да су проблеми слога уопште, и посебно његова граница, у различним језицима неједнаки. Ми ћемо се овде позвати на две од тих констатација. Прва од њих је изражена речима: „Све најразрађеније теорије слога су пре свега изграђене углавном на чињеницама само три нова западноевропска језика и изводе закључке на основу факата који немају општег значаја и нису у стању да објасне чињенице стране тим језицима"[3], а другом се истиче да ће „претставник руског језичког осећања разделити тај низ гласова (реч је о гласовном комплексу без одређеног значења — *rtapastla*) на следеће групе: *rta-pa-stla*, а претставник другог језичког осећања може га поделити на *r̥-ta-pas-tla* или *r̥-tap-ast-la* и сл."[4] Колико природа гласова и остали одговарајући чиниоци могу бити различни и у дијалектима истога језика нека послужи овај закључак истог писца: „Мада се у нормалном изговору оних што говоре књижевним наречјем сматрају двосложним (речи: *lauva* и *kaija*...) испитивање показује да у средњелетонским говорима, којима припада и дијалекат који лежи у основи мојих испитивања, у брзом говору те речи се изговарају једносложно (*laũa̭*, *kaĩa̭* итд.)".

Очевидно, ако је гласовној граници слога у српскохрватском језику, тј. граници слога која се одређује на основу природе његових гласова, и оправдано чинити какве приговоре, ово не може бити зато што она није као у другим језицима, већ што права граница слога неће свакад бити она која проистиче из саме природе сугласника, него често зависи и од квантитета вокала. Можемо, штавише, рећи да је природа сугласника

---

[1] А. Абеле, Къ вопросу о слогѣ. — Slavia III, стр. 1—34.

[2] Види информацију коју аутор даје на првој страни своје расправе.

[3] А. Абеле, К вопросу о слогѣ, 3.

[4] Ibid. 19

само у једном случају, тј. у случају када се у сугласничкој групи у средини речи на првоме месту налази сонант *ј* претежнија од дужине вокала. Сви остали сонанти, мислим и прави сонанти, иза дугих вокала, како смо напред показали, припадају следећем слогу иако их њихов делимично несложновокалски карактер вуче претходном вокалу, услед чега су они према свим досадашњим поделама речи српскохрв. језика на слогове одвајани од сугласника иза себе. Уствари, једино сонант *ј*, врло сличан несложном елементу једнога дифтонга, (*ај*, *еј*, *иј*, *ој* и *уј* су изговором истоветни с дифтонзима оних језика који за њих знају) и, као такав, природом својом најтешње везан уз непосредно претходни вокал[1], увек чини слог с тим вокалом, без обзира на његову дужину разуме се, — ако иза њега долази су̑гласник, као у примерима: *А́ј-ровић, ба̑ј-ка, бра̑ј-ко, га̑ј-де, кра̑ј-њӣ, ма̑ј-ка, сја̑ј-но, Тра̑ј-ко, т̄ра̑ј-но* и сл.

Можда у неким примерима, као што су од наведених *кра̑ј-њӣ* и *сја̑ј-но* осећању границе слога иза *ј* доприноси нешто и семантички моменат; у тим примерима се, наиме, делови изведених речи, њихов општи део и наставак, осећају оним што јесу, а ова чињеница није без извесног утицаја на границу слога. У неким језицима, у чешком, например, „одвајају се слогови и онда када претстављају наставке за грађење речи и за облике (исп. *kost-jo, mast-na* и сл.)“[2]. Овај моменат је и код В. Караџића каткад условљавао неуобичајену иначе поделу речи на слогове[3]. Па и код других наших писаца знак за обележавање прелома речи при преношењу у другу врсту понекад је између општег дела и наставка, макар природа гласова захтевала стављење тога знака на друго место. И уопште „граница слога“ ... може бити лако поремећена каквом асоцијацијом делова речи, напр. осећањем

[1] А. Абеле, Къ вопросу о слогѣ, 33.

[2] Наш језик књ. V н. с., стр. 157.

[3] „Караџић кашто осећа наставак *ни* као засебан формативни елеменат и зато га одваја од осталог општег дела“ — каже А. Белић у својој расправи о граници слога (Зборник у част Богдана Поповића, стр. 277), када објашњава зашто Вук често и фрикативне сугласнике на првом месту одваја од сугласника *н* на другом месту.

каквог дела као наставка."[1] Ја сам управо и на овај моменат мислио када сам малопре казао да се у примерима *ца̑рски* и *госӣода́рсшво* може осећати и друкчија граница слога, а не само она која је тамо означена. Затим, када је реч о овим примерима, не треба сметати с ума да је *р* глас изузетне сонорности и да би он, као и сугласник *ј*, у таквом положају, тј. непосредно иза вокала а испред других сугласника, могао бити чвршће везан уз дотични вокал. Али је он ипак у овоме погледу ближе осталим сонантима него гласу *ј*. И ако водимо рачуна о гласовним целинама, што је овде битно, онда сугласник *р* иде заједно са сугласницима иза себе и припада следећем слогу. Ипак није искључено да ће у појединих претставника нашега језика преовладати и неки други моменат, нарочито ако је дужина претходног вокала у њих било колико редуцирана. А ако је тај вокал и сасвим без дужине, сугласник *р* ће, природно је, припасти претходном слогу (*госӣода́р-сшво*).

На исти се начин и у случају са експлозивним сугласницима, које када су у сугласничкој групи на првоме месту код нас увек одвајају од осталих сугласника, уколико ови нису сонанти, — поступа противу природне поделе ако је дуг вокал непосредно испред њих. Јер је и у овом случају природна граница слога иза вокала а испред сугласничке групе с експлозивним сугласником на првоме месту, како то ми означавамо у примерима: *хла́-шка* (од *хла́дак*), *ӣе́-шка* (према *ше̏ш-ка*), *Ма́-гда* (према *Маг-далѐна*), *Ле́-ӣша* (дем. од *Лѐӣосава*, према *ле̏ӣ-ша̄*), *бе̑-дно, жу̑-дно, же́-дна* (према *жѐдне́ши*), *жу́-дња, ӣре́-шња, сме́-шња, сшре́-ӣња, ше́-шња, вла́-кно, су́-кно, сше́-гнуши* (а *сшѐг-но*). Примери у заградама показују да је природа сугласника овде одлучујући моменат за утврђивање границе слога само иза кратких вокала, јер та природа експлозивне одваја од наредних сугласника који припадају следећем слогу, изузев случајева када их сонорност правих сонаната привлачи у гласовну целину другога слога, као у примерима: *сша̏-кло, мѐ-гла, ѝ-гра, ѝ-гла, ӣе̏-шља, зу̏-бља, са̏-бља, сѐ-дло, јѐ-дро* и сл.

[1] А. Белић, Зборник у част Б. Поповића, стр. 285.

На посебном карактеру носних сонаната (*м, н* и *њ*) у вези с проблемом о коме говоримо задржао се проф. Белић у својој првој расправи о граници слога и тамо је о њима рекао да се они понашају као експлозивни сугласници"[1]. И доиста, они немају ону моћ да у целину слога коме припадају привлаче експлозивне сугласнике, например, као остали сонанти. А отсуство овога својства код њих је у вези са делимично експлозивном природом њиховом. Док се други сонанти граде уз комбинацију стварања преграде на једном месту и истовременог слободног струјања ваздуха другим путем, као сугласник *л*, рецимо, који се гради стварањем преграде (врхом језика) на алвеолима и истовременим слободним струјањем ваздуха по боковима језика, или као сугласник *ј*, при чијем изговору остаје релативно слободан пролаз ваздушној струји удубљењем по средини језика док се крајевима његове горње површине прави преграда тој струји. При изговору сугласника *м*, *н* и *њ* имамо такође и препреку ваздушној струји и релативно слободан пролаз за исту, прво — на уснама (за *м*) или на алвеолама, односно на предњем делу предњих небаца (за *н* и *њ*), а друго — кроз нос. Само што је код ових сугласника препрека ваздушној струји потпунија него код оних првих, и утолико је сонорност њихова слабија. Сугласници *м, н* и *њ* су, дакле, првим делом својим експлозивни сугласници, иако су, дакако, и сонанти. У зависности од тога који је од ова два момента код њих претежнији, у чему може бити и индивидуалних разлика међу појединцима, носни сонанти се понашају као експлозивни сугласници или као остали сонанти. Експлозивне сугласнике који су испред њих носни сонанти привлаче само уколико је код њих (тј. код ових последњих) сонантски карактер претежнији од експлозивног. Ако је пак њихова експлозивност изразитија, ови гласови су границом слога на известан начин одвојени од непосредно претходних експлозивних сугласника, па је сасвим разумљиво што једни теоретичари границе слога ову обележавају на следећи начин: *јѐд-на, п̄ òдиг-нут̄и, срȅд-њ̄ӣ, п̄рȅд-њи, зȁјед-но, јȅд-нāко, т̄ȁк-нут̄и, ѐг-њем, ст̄ѐг-ном,*

[1] Зборник у част Богдана Поповића, стр. 278.

нàд-мен, сѐд-мина, ȍт̄-мица, ȍп̄-на, сŷк-ња, док други осећају да та граница иде испред целе групе сугласника, не само кад им претходи дуг вокал него и после слога с кратким вокалом, или, у случајевима где и други моменти долазе до изражаја, преовлађује оно чему ти моменти иду у прилог.

На ово колебање, тј. условљеност двојаког осећања границе слога у речима са сугласничком групом од једног експлозивног сугласника на првом и експлозивно-сонантног на другом месту упућује нас и Вуково и Даничићево дељење на слогове оних речи у средини код којих се јављају дотичне сугласничке групе. Код Вука је претежно (али не увек) граница слога иза експлозивног сугласника а испред носног сонанта, док Даничић знак за преношење речи у наредну врсту нешто чешће ставља испред целе ове сугласничне групе[1].

Када се носни сонанти налазе у сугласничкој групи на првоме месту, они се такође и ту понашају или као експлозивни сугласници или као прави сонанти. У речи *т̄àмница,* рецимо, границу слога једни осећају испред целе сугласничке групе, а по другима та граница први сугласник оставља првоме слогу. Према нашем схватању овде је експлозивност изразитија, али само у првог сугласнnка, и границу слога осећамо испред целе сугласничке групе, како у *т̄à-мница,* тако и у: *хрà-нљив, дй-мљив, мѐ-мла, зѐ-мља, т̄à-мњан*[2]. У речи *т̄рàм-вај,* међутим, граница слога је између првог и другог сонанта, зато што то однос ова два уснена сугласника налаже. Та два сугласника у оваквоме положају или се уједначавају (по месту образовања) према другом сугласнику, па првог потпуно нестаје, као у простонародном изговору *т̄рàвај,* или се пак лабиоденталност првог и билабијалност другог у изговору потенцирају завршавањем потпуног изговора првог сугласника, што се постиже падом акцента слога на томе месту и међусложном, дакле, паузом

[1] В. примере из Вука и Даничића које А. Белић даје у својој расправи у Зборнику Богдана Поповића на стр. 282 и 283.

[2] Границу слога у овде наведеним речима на овај начин обележава и Ј. Вуковић (Наш језик књ. V н. с., стр. 109).

иза овога а испред наредног сугласника. Ми се на овоме примеру детаљније задржавамо не само да потврдимо сву сложеност проблема већ да тиме покажемо како се природа појединих сугласника не може узимати апсолутно, већ онаква каква се она јавља у њиховој вези са појединим другим гласовима. И А. Абеле је сасвим у праву када замера фонетичарима који својства посебних гласова потпуно преносе на њих и када их посматрају у вези с другим гласовима, онако како се они јављају у речима[1].

Посебна природа африката у вези с границом слога, по нашем мишљењу, захтева и посебно разматрање сугласничких група с овим гласовима на првоме месту. Африкате су код нас с обзиром на границу слога обично третиране као експлозивни сугласници[2]. Међутим, Ј. Вуковић је, у овде већ навођеној расправи својој о граници слога, изнео мишљење да се ови гласови у једноме случају понашају друкчије од експлозивних, да они, наиме, због сложености, те сувишног „нагомилавања сугласничких елемената кад се нађе имплозија + струја сложеног гласа (африката) и још уз то сонорна делимична експлозија са струјом...“[3] не припадају истоме слогу ни са сонантима иза себе, него граница слога иде иза африката а испред сонаната, што потврђује следећом поделом речи на слогове: *бач-ва, бјеч-ве, циц-вара, нађ-ве, цуц-ла* и *Шуђ-рија* (за разлику од: *же-т̄ва, бра-два, ва-т̄ра, ме-т̄ла),* па штавише и *Шу́-ђро*. Ја пак налазим да је неједнако понашање африката и експлозивних сугласника управо на другој страни. И проф. Белић, у наставку иза Вуковићева чланка, доказује, супротно од њега, да у природи африката још има елемената који их везују са сугласницима иза њих, скрећући пажњу притом на њихов тесначко-преградни карактер према искључиво преградном карактеру експлозивних сугласника. Нагомиланост сугласника на коју Вуковић указује може каткад бити разлог за њихово растављање границом слога, али овде нема ни говора о таквој нагомиланости, јер се ту не ради о више сугласника, па стварно ни о сложеним сугла-

---

[1] Slavia III (1924—1925), стр. 17.
[2] В., пре свега, Зборник у част Богдана Поповића, стр. 278.
[3] Наш језик књ. V н. с., стр. 114—116.

сницима, иако се африкате тако погрешно зову, него само о споју „од елемената два гласа грађена једним артикулационим покретом“[1]. А још је важнија чињеница што од елемената експлозивних сугласника њима недостаје оно што је за ове гласове најкарактеристичније, тј. експлозија, јер елементи који овоме претходе, имплозија и оклузија, при њихову изговору прелазе у фрикацију. И у африката је, свакако, изразитија фрикативност од експлозивности. А ова последња је, како нам је то познато, управо оно што гласове с њом тесно везује за све сугласнике, а не само за сонанте. Према томе се африкате, као гласови с релативно развијеном фрикативношћу, и то у другом делу своме, складно стапају у целину наредног слога са свим сугласницима иза себе, без обзира на то какви били ти сугласници, не само у примерима са сонантима на другоме месту, које наводи Вуковић, где их у ту фонетску целину привлачи и сама природа сонаната, и не само у примерима као што су: *Бâ-чка, бê-чкӣ, трâ-чкӣ, jŷнā-чкӣ, вѐштā-чкӣ, сѐљā-чкӣ, стрѐљā-чкӣ, вòјнӣ-чкӣ,* у којима није ни могућа друкчија граница слога иза дугог вокала — већ и у: *звȅ-чка, мȁ-чка, тȁ-чка, ѝгра-чка, плȅ-ћка, срȅ-ћка, пȇ-ћкӣ, срȅ-ћнӣк, помò-ћнӣк* и сл., где ову границу условљава искључиво природа африката. Чак ни у примерима као што су последња два, у којих су у питању врло продуктивни наставци, по нашем осећању, ни ова околност не мења границу слога.

Поред већ приказане природе африката и осећања границе слога поред њих, истоветног у многих од оних за које се може сматрати да добро осећају правилан изговор и гласовне целине слога у њему, — у потврду за овакву границу слога испред африката можемо навести и губљење сродних сугласника иза њих. У примерима: *jŷнāчкӣ, дѐвојачкӣ, сѐљāчкӣ, млàдūћкӣ* нестало је сугласника *с* од наставка *-ски* зато управо што је претходна африката с њим тесно била везана, дакле — и у слоговну целину. Да су крајњи слог општег дела и некадашњи наставак, са сугласником *с* на првом месту, припадали

[1] Зато је за њих много срећнији Милетићев назив *сливени* сугласници (Основе фонетике, стр. 40).

један једном а други другом слогу, онда би се *с* у њему чувало, као што се чува у *вȍђство* (односно *вȍђство*). Африкате не припадају истом слогу једино са фрикативним сугласницима којих елементе садрже у другоме делу своме. А то заједно са свим што смо о њима рекли значи да се африкате у вези са границом слога понашају као фрикативни, а не као експлозивни сугласници. Мора се, истина, признати да и индивидуално постоји неједнака изразитост првог и другог елемента у африката, тј., да, и обрнуто, у њих може бити изразитији експлозивни елеменат од фрикативног. И у овоме ће се случају, разумљиво је, африкате у вези с границом слога понашати као експлозивни, а не као фрикативни сугласници.

Из целога нашега назлагања може да се изведе овај закључак.

1) Изговорна граница у вези са сугласничким групама у средини вишесложних речи долази:

а) непосредно иза свих дугих вокала а испред целе групе сугласника, која припада другоме слогу, без обзира на распоред и природу сугласника у тој групи, са јединим изузетком када се на првоме месту налази сонант *ј*, који је природом својом истоветан са несложним гласовним елементом дифтонга, па је, као такав, неодвојив од вокала испред себе, те граница слога иде иза њега а испред осталих сугласника дотичне групе;

б) иза кратких вокала претходног а испред целе сугласничке групе наредног слога ако је у тој групи на првоме месту неки фрикативни сугласник или било која африката, и овде такође са јединим изузетком када и на другоме месту у сугласничкој групи долази сугласник с гласовним елементима сличне природе;

в) опет иза кратког вокала а испред групе од два сугласника када се у њој на другоме месту налази неки прави (а не носни) сонант, а непосредно испред њега је било који други сугласник, уколико то није који сонант исте природе, у коме случају први сонант припада првоме а други другоме слогу.

2) Граница слога разбија сугласничку групу иза кратких вокала ако је у тој групи први неки експлозивни, а други било који сугласник сем правих сонаната, који себи привлаче све, па и експлозивне сугласнике.

3) Носни сугласници: *м*, *н* и *њ* сонанти су нарочите врсте; они нису прави сонанти већ експлозивно-сонантни сугласници, и зависно од тога да ли је у њима изразитији први или други од ових елемената, они се понашају или као експлозивни сугласници или као сонанти.

Ова изговорна граница слога — да се укратко вратимо поново на практичну страну питања — због сложености чинилаца који је условљавају не мора и у писању бити тачно означавана (тим пре што она тамо где има више сугласника у групи ремети и визуелну хармонију, па се, при преношењу, знак за прелом речи (-) може ставити и тамо где није гласовна граница слога). Али то не значи да би било оправдано давати нека вештачка правила која би онемогућавала стављање овога знака баш на изговорној граници између слогова. А у сваком је случају оправдано настојање да правопис овде остави више слободе писцима.

М. Стевановић

ГРЕПСТИ И ГРЕБАТИ

У прошлом броју Нашег језика, у рубрици Језичке поуке, наведена је реченица „А затим, мајка из разгребаних груди има крвљу да нахрани сух трн“ и речено је да је место *разгребаних* требало рећи *разгребених*, „пошто инфинитив гласи *разгрепсти*, а не *разгребати*“.

Да ли је писац ове реченице погрешио и да ли је на месту ова исправка? Је ли, поред правилног *грепсти*, оправдана и употреба овог глагола у облику *гребати*? Има ли овај последњи облик права на живот у књижевном језику?

Погледајмо прво како стоје та два глагола у нашим речницима.

У старијим речницима (Микаљину, Белину, Бјелостјенчеву, Волтиђијину, Стулићеву) имамо само *гребсти*, тј. *грепсти*.

Нѣмецкїй и сербскїй словарь — Deutsch und illyrisches Wörterbuch (Wien, 1791) садржи оба облика: *гребати* (и *гребанїе*, das Kratzen) и *гребсти*.

У првом издању Вуковог Рјечника постојали су облици *гребати* и *гребати се*, али су били упућени (vide) на *грепсти* и *грепсти се*, што значи да је Вук сматрао да облик *грепсти* има редовну вредност, а да је облик *гребати* само нотирао као постојећи. У другом издању, међутим, он облике *гребати* и *гребати се* није ни нотирао, што значи да их је сматрао не само некњижевним већ и неправилним, безвредним.

У Rječniku hrvatskoga ili srpskoga jezika Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу унесен је облик *гребати*, али је упућен на облик *грепсти*. Код овог је речено да се гдегде чује, поред редовног *грепсти*, и *гребати*, па се претпоставља да — поред аориских облика глагола *грепсти*: *грѐбох, грѐбе* итд. — постоје и облици глагола *гребати*:

грѐбах, грѐба̄. У једној од даљих тачака обраде глагола *грепсти* каже се: „Кад се приповиједа како је ко псовао, да се не рече гнусна ријеч, овијем се глаголом замјењује други у којега је *ј* мј. *гр*, и тад се употребљава у инф. *гребати*“.

У Броз-Ивековићевом Rječniku hrvatskoga jezika налази се само облик *грепсти се.* Тако исто и у Српскохрватско-немачком речнику Ристића и Кангрге; састављачи ова два речника, као и многи други, чврсто су се држали Вука.

Бакотић је у свој Речник српскохрватског књижевног језика унео *гребање* (стругање: поравнати гребањем), али не даје *гребати,* већ само *грепсти, гребење* (в. ово последње под *разгрепсти*).

Код Бенешића (Hrvatsko-poljski rječnik) налазимо облик *гребати,* али је упућен на *грепсти.*

Барић у свом Српскохрватско-албанском речнику има само *грепсти.*

У Француско-српском речнику, под gratter, Лазар Кнежевић даје само *грепсти;* М. Московљевић (Руско-српски речник), под *царапать,* има *грепсти;* М. Петровић (Фрацуско-српски речник), под gratter, само *грепсти.*

У Боранићевом Правопису нема ни *грепсти* ни *гребати;* то, разуме се, не значи да их је искључио из нашег лексичког фонда, већ само да му правописно нису били потребни.

Белић у свом Правопису има само *грепсти,* на основу чега ваља закључити да он облик *гребати* сматра, као и Вук, неважећим. Али његово мишљење о овој врсти облика в. и ниже.

Од композита глагола *грепсти* ја сам пратио свега пет најчешћих: *разгрепсти, изгрепсти, погрепсти* (не само у смислу: сахранити већ првенствено у смислу: постругати; погрепсти котао, погрепсти сено), *загрепсти* и *огрепсти.* Односи *разгрепсти - разгребати, огрепсти - огребати* итд. стоје у наведеним речницима углавном као и однос *грепсти - гребати.* Тако се у горе споменутим старијим речницима ове композите завршавају у инф. на *-бсти,* тј. *-псти;* у наведеном Словару од 1791 налазе се обе врсте облика *разгребати* и *разгребсти* итд. Вук, Броз-Ивековић, Ристић - Кангрга, Кнежевић, Мо-

сковљевић, Петровић и Барић дају само облике без *а*, тј. *разгрепсти, огрепсти* итд. Бакотић има *загрепсти, разгрепсти*, и *изгрепсти*, а нема *загребати разгребати* и *изгребати*, али поред *огрепсти* има *огребати* котао: он, даље, има *погрепсти* и *погребати* („погребала га мачка"), али *погрепсти* упућује на *погребати*, што је, с обзиром на његово третирање инфинитивних облика ових композита, неочекивано и чудно. Бенешић нема *изгребати*, али даје напоредо, као облике подједнаке вредности: *ӣзгребан, -а, -о* и *изгрѐбен, -ѐна, -ѐно*, што директно руши поуку наведену на почетку овог чланка: *огребати* је упутио на *огрепсти, загребати* на *загрепсти*, од *погрепсти* и *погребати* има само *погрепсти*, а *разгрепсти* и *разгребати* је дао као облике равноправне вредности. Боранић је од свих ових глагола навео само *огребати*, и то без значења и акцента, па се не зна је ли то *огрѐбати* или *ȍгребати, огре́бати.*

У Rječniku Југославенске академије знаности и умјетности има *изгрепсти*, али нема *изгребати*. Дат је облик *огрепсти*, али није *огребати*, тј. као перфективан глагол. Међутим, под одредницом *огрепсти* наводи се овај пример: „И је л' светцим поновио лике' што су стрвни нокти *огребали* и топузи тешки оглођали" (Osvetn. 3,56), с објашњењем да је ту глагол *огребати* перфективан и да значи: *остругати*. Унесена су, даље, оба облика: *погрепсти* и *погребати* (сахранити, укопати), и, поред осталих, наведена су и ова два примера: Да би кому за невољу било ил' кумоват окрштено чедо ил' *погребат* т'јело покојено (Osvetn. 3,148); — Лијепо смо њега сахранили и у црну земљу *погребали* (Nar. pjes. petr. 2,259). Затим има *разгрепсти*, а нема *разгребати*, али има *разгрѐбати* (инперфективно), па је као потврда за овај имперфективни глагол (*разгре́бати*) наведен Милићевићев пример: „Квочке ће кљуновима раскљуцати, пилићи ће ноктима разгребати"; међутим, ја мислим да овде није имперфективни глагол *разгре́бати*, већ перфективни (завршносвршени) *разгрѐбати*. Глагол *загрепсти — загребати* у Rječniku још није обрађен.

Белић нема ни *загрепсти — загребати* ни *погрепсти — погребати;* има *огрепсти* и *изгрепсти*, али не и *огребати* и

изгребати. Међутим, код глагола *разгрепсти* има и *разгребати*, али га означује као неправилан. На основу тога могло би се закључити да он целу групу: *грепсти, разгрепсти, огрепсти* итд. сматра правилном, а групу: *гребати, разгребати, огребати* итд. — неправилном.

Потребно је сада обратити пажњу на промену глагола *грѐпсти* и *грѐбати* из које ћемо се уверити да су облици и једног и другог глагола у презенту, садашњем глаголском прилогу, заповедном начину, имперфекту и у мушком роду радног глаголског придева у једнини — потпуно исти, а да се у свим другим разликују. Ово је важно због тога што се данас у текстовима писаца (првенствено новије књижевности, од Вука наовамо) са потпуно истим облицима глагола *грепсти* и *гребати* и њихових сложеница — не може *поуздано* рећи да ли је то облик глагола *грепсти* или облик глагола *гребати*; напр. у „Чуј, како фурије пиште (*И гребу* рукама поноћ (В. Илић, Песме II, 216). Не би се могло рећи да је оно *гребу* од *грепсти*, а не од *гребати*, или од *гребати*, а не од *грепсти* пре него што би био прегледан целокупни лексички фонд В. Илића, кад би се видело да ли он употребљава само *грепсти* и његове облике, или само *гребати* и његове облике, или и *грепсти* и *гребати* и њихове облике, — пошто је облик *грѐбӯ* исти и од *грепсти* и од *гребати*.

А сад да видимо како писци и други употребљавају поменуте облике.

Будући да је Rječnik Југославенске академије у Загребу поклонио велику пажњу речничком благу наших старих и старијих писаца, то је сасвим разумљиво што у његовој грађи у знатној мери преовлађује облик *гребсти* односно *грепсти* (овамо подразумевам и сложенице овог глагола), али има и примера, нарочито из народне књижевности, са облицима за које се не може са поузданошћу рећи потичу ли од *грепсти* или од *гребати*, односно од њихових сложеница. Ово последње у пуној мери важи и за грађу коју су навели Броз и Ивековић.

Лексикографска грађа Института за српски језик Српске академије наука пружа овакву слику:

1. *грѐбе̄ње* (глаг. именица од *грѐпсти*). — Има 4 примера за њу;[1]

грѐба̄ње (глаг. именица од *грѐбати*). — Ухватисмо три женке; ну јер се гризањем и *гребањем* брањаху, немогосмо их пониети (Vienac 1871, 835). — Главице од сукнарске чешље … употребљавају се … за *гребање* сукна (Влад. Ђорђевић, Кратак увод у јестаств. II, 151). — Да се сачувају од пецкања и уједања инсеката или од *гребања* трња [родила се у њима мисао да се заштите оделом] (Ст. Бошковић, Истор. I, св. 1, 284). — Какво је то *гребање*; зар се не умете лепо играти?! (Вл. Радојевић, збирка речи, Крагујевац). — Непосредне последице таквог *гребања* коже може неки пут онемогућити исправно распознавање шуге (Сељ. буквар, бр. 5, 1937, 9). — После кашљуцања или само *гребања* у грлу … почиње искашљивање … шлајма (М. Дачић, Чему нас живот учи, 1925, 31). — *Гребање* је мачје миловање (Ал. Васиљевић, зб. речи, Сврљиг, Гружа). — Њихове су претње, по источњачком начину, праћене кукњавом и *гребањем* лица (В. Јовановић, С. К. Гласник XXVIII, 1912, 770). — … утваре, које ће својим открићем, својим манијачким *гребањем* по прошлости … довести до Хедвигиног самоубиства (В. Глигорић, Поз. критике, 286).

2. *грѐпсти (се)* и *грѐбати (се)*. — Глагол *грепсти (се)* и његови облици потврђени су са 13 примера; 53 листића имају облике за које се не може утврдити јесу ли од *грѐпсти* или од *грѐбати*.

Потврда за *грѐбати:* — *Гребати* kratzen (Словар 1791, 300). — Кога је глед'о у ладовини | Издишућ' црну земљу *гребати* (Ђ. Јакшић, Дела X, 1888, 22). — *Гребати* (Ивић С., Rad 168, 147; Шаптиновац, Слав.). — *Гребати*, грѐбем, грѐбемо (Милас, Rad 153, 71, Мостар). — *Гребање*, глаголска именица од *гребати* (Влад. Радојевић, зб. речи, Крагујевац). — *Гребање*, глаголска именица од *гребати* (Ал. Васиљевић, зб. речи, Сврљиг, Гружа). — *Гребати се* (исто). — *Гребати*, - ем: *гребати* бакар …, миш гребе …, пас гребе …, мачка гребе (Ран. Ковачевић, зб. речи, Драгачевски срез, Дучаловићи).

[1] Не наводим примере за *грепсти* и његове деривате, пошто књижевна вредност његова и њихова није спорна.

3. *загрѐпсти* и *загрѐбати.* — Има 20 потврда за *загрепсти,* а 43 листића са облицима за које се поуздано не може рећи да ли су од *загрѐпсти* или од *загрѐбати.* Карактеристично је да су исписивачи на доста места ставили одредницу *загребати,* што значи да су они у свом изговору имали *загребати.* На неколико листића исписивачи су били ставили одредницу *загрепсти,* али је неко после то преправио на *загребати.* Још су карактеристичнији пет листића на којима су у тексту очигледно облици глагола *загрепсти,* а испитивачи су, из непажње, ставили као одредницу *загребати,* што значи да је у њиховом изговору било *загребати,* а не *загрепсти.* Пример: *Загребоше* на врата (М. Ракић, Јадници IV, 58). — Алибег, Латиф и остали престравише се, и за тренут ока окретоше коње и *загребоше* натраг (Дело, 13 књ., 1897, 70).

Потврде за *загрѐбати*: Већ прснуше од једног јунака, | *Загребаше,* мало не згазише | Грбовића ... (Ј. Новић, Бирч. Илија, 193). — ... зечеви ... су при првом пуцњу *загребали* преко плота (Мале новине 1892, 72/1). — А он ти *загреба* што игда може кроз буквик (М. Глишић, Цел. дела I, 320). — Ера *загреба* преко моста (Кића 1905, 13/2). — Уз Драгаја *загребаше* Турци (Бос. вила 1901, 278). — Смејем се — вели Сретен, како дете *загреба* ... (М. Вукићевић, Цел. дела I, 102). — Када приметих срџбу у његовим ... црним очима, скупих се и *загребах* (М. Пупин, С пашњака до научењака, 19). — ... а сутра дан *загреба* нокат у ледину (Никац од Ровина, Ћетићи у парламенту, Њујорк, 43). — Ми видесмо како турска послуга код топова *загреба* уз један поток (М. Лазаревић, Српско-турски рат, 1931, 124). — *Загребати,* vide: зачепркати (Вуковић, Нар. ветер. терм., 70). — *Загребати* = огребати (на оба места *а*!) (В. Ж. Милојевић, зб. речи). — Ловокрадице *загребаше* у шуму (исти). — ... а он диже главу и *загреба* (Ракић, Дон Кихот II, 29). — ... Али онај *загреба,* да га нико не би могао стигнути (исто). — Брзо смо се погледали, видели да смо сва тројица на окупу и *загребали* свом жестином кући (Р. Слепчевић, Приче, 1940, 64). — Циганка ... одмах *загреба* на поље (Нар. здравље III, 42). — Ја ћу *загребати* ноктима (Јелена Билбија у својој збирци речи из Црног Луга, Бос. Грахово; иза горње рече-

нице она у загради додаје: *умесшо загрейсши*, из чега се види да јој је било стало да покаже баш облик *загребаши*).

4. *разгрѐйсши* и *разгрѐбаши*. — Нема ниједна потврда из литературе за *разгрейсши*; свега је један листић са обликом за који се не може сигурно установити је ли у питању *разгрѐйсши* или *разгрѐбаши*.

Потврда за *разгрѐбаши*: После тога *разгребаше* себи ноктима главу и врат (Папакостопулос Панајот у прев. Хомерове Одисеје, 14). — У Берлину је рана *разгребана* (директна потврда против закључка у горе поменутој поуци!) и ту треба лечити (Правда 1917, 218 1). — ... деца разбарушена, раздрљена, ко умазан, ко *разгребан* (sic!), ко на клупи, ко испод клупе (Ж. Конфино, Хуморескe, 8).

5. *изгрѐйсши* и *изгрѐбаши*. — Има 8 листића са облицима из којих се види да је у питању глагол *изгрѐйсши*, а 11 са облицима за које се поуздано не може утврдити потичу ли од *изгрѐйсши* или од *изгрѐбаши*.

Потврда за *изгрѐбаши*: [Бобица]... ће справом за чишћење ноктију изгрепсти испод ноктију ... све што се оданде даје *изгребаши* (Санит. зак. 1, 1924, 217; у истој реченици оба облика!).

6. *огрѐйсши* и *огрѐбаши*. — Има 9 потврда за *огрѐйсши*, 8 листића имају облике потпуно исте и од *огрѐйсши* и од *огрѐбаши*.

Потврда за *огрѐбаши*: Зафати се шипак од ружице, | *Огреба* ме под бијело грло (И. С. Јастребов, Обичаји и пѣсни, 320). — *Огрѐбаши*, -бем, v. p. kratzen (Поповићев Српско-немачки речник). — Море, пусти ту мачку, *огребаће ше* (Вл. Радојевић у својој збирци речи, Крагујевац). — ... зашто вас је дете *огребало* (А. Видаковић, Мартин Сорго, 1936, 222). — ... ето, кажем, закопали Ћопу, — сад немаш кога ни *огребаши* (М. Настасијевић, Драме 1938, 149).

7. *йогрѐйсши* и *йогрѐбаши*. — Има 9 потврда за *огрѐйсши*, 6 листића са облицима који могу бити и од *йогрѐйсши* и од *йогрѐбаши*.

Потврда за *йогрѐбаши*: ... прећє обычай бьıо, мертваце не *йогребаши*, негѡ на ватри спалити (Ј. Вујић, Естест., 102). — *Погребаши* -ем: остругати н. пр. котао или таву (А. Грђ. Бјелокосић, у збирци речи).

Сем тога, има више побочних речи које потврђују и *грепсти* и *гребати* и њихове композите као: *грȅбен, грȅбени, грѐбенка, гребѐнати, разгребѐна* (за *грѐпсти*), а за *грѐбати*: *гребанац* (што се запече од млека на дну суда, А. Гавриловић, Труба, 1908, бр. 75); *гребанац* (алатка за гребенање вуне, Етн. м. 1752, Призрен); *грѐбанић* (превити ножић, са којим се гребе гребача по дну котла или пињате, Просвј. 1895, 534); *гребаница* (f., у Ц. Г., vide [оструживе] огребине, Вук, Рј.; [Не ваља се:] дјевојци да гребаницу гребе, јер кад се буде удавала, биће кишовито вријеме, Мићун Павићевић, Народно благо из Ц. Горе, 12; у мом, дурмиторском крају то је врло обична реч) итд.

Мања анкета коју сам извршио у Институту за српски језик Српске академије наука, у коме раде људи из разних крајева наше земље, потврдила је такође постојање облика *грѐбати* исто тако као и облика *грѐпсти*.

У мом крају (Дурмитор) *грѐбати* је сасвим обична реч.

Из свега изнесеног види се да састављачи наших речника у већини дају предност облику *грѐпсти*, а облик *грѐбати* или означују као неправилан или га уопште и не нанаводе (мислим да је ту Вуково схватање одиграло пресудну улогу, а не изговор сваког појединог састављача); да писци употребљавају и један и други облик; да облик *грѐбати* није везан за један крај, већ да се употребљава у многим крајевима наше земље; да у језичком осећању многих писаца *грѐбати* има нормалну вредност књижевне речи; да су облици *грѐбати, грѐбах, грȅбāла, грȅбāн* итд. сасвим ушли у живот, да се поуздано може рећи да је глаголска именица *грѐбāње* надвладали *грѐбēње* и да се ова последња помало осећа као старомодна.

Зато и мислим:

прво, да је неоправдана замерка писцу што је написао *разгребане груди*, а не *разгребене груди;*

друго, да облик *грѐбати* треба сматрати као дублет, тј. књижевну реч, и да је неоправдано, а и штетно, протеривати из језика могућности какву претставља *грѐбати*.

Милија Станић

*

Писац поуке која је М. Станића потстакла на писање горњега чланка са свога гледишта имао је право што је глаголу *разгрепсти* дао преимућство над глаголом *разгребати*. И то из неколико разлога. Он сам, на првоме месту, нема осећања за глагол *разгребати* (и с њим сродне глаголе) у значењу *разгрепсти* јер се у београдској средини, којој писац поуке Св. П. припада, ретко употребљава у томе значењу, а мало је и писаца из овога књижевнога центра који употребљавају глагол *гребати* (и с њим сложене глаголе). Писац поуке је, затим, у познатим нашим речницима и другим језичким приручницима проверио, и утврдио је да у њима, како се и Станић уверио, тога глагола или сасвим нема или се он упућује на глагол *грепсти*, као на познатију и за књижевну употребу исправнију реч.

Не може се, дакако, рећи ни да се писац чланка Станић без разлога залаже за књижевну употребу *разгребати* и других глагола сложених са *гребати*, па и самог овог последњег глагола. Станић је употребу ових глагола понео из свог родног дијалекта (из дурмиторског краја). И не само то, него је он, износећи примере из појединих збирки речи које се налазе у лексичкој грађи Института за језик Српске академије наука, у своме чланку показао да се глагол *гребати* (и с њим сложени) употребљава у истом значењу с глаголом *грепсти* (и с њим сложеним глаголима) и у другим неким народним говорима. А дао је за то и примера из појединих наших писаца. Али међу овима, додуше, није велик број познатијих. Станић, осим тога, није напоредо давао и примере употребе глагола *грепсти*, није показао чак ни бројни однос примера једних и других глагола из дотичне грађе. А и да је то учинио, ту би однос вероватно испао на штету глагола који се много више употребљавају, јер су и скупљачи грађе из народних говора и исписивачи речи из језика писаца, глагол *грепсти* (и с њим сложене), као обичан, или сасвим прескакали или га ретко бележили, можда само у необичнијим значењима његовим. Затим, међу тим примерима има више њих из народних песама у којима је глагол *гребати* (или који сложени) употребљен место *грепсти* искључиво из метричких разлога, да би се допунио број слогова који стих народне

песме захтева. Даље, међу примерима за глагол *разгребати* (и остале сложене са *гребати*) могао се провући и који пример учесталих глагола што су изведени од сложених с глаголом *грепсти*, који се, додуше, акцентом и квантитетом разликују од свршених глагола посталих додавањем префикса на глагол *гребати*: *разгре́бати (ра̀згрēбāм)* — у тексту, тј. тамо где се акценат и дужина не бележе, неки пут није лако разликовати од *ра̀згребати (ра̀згребēм)*.

Али и поред учињених ограда Станићево схватање, поткрепљено примерима несумњиве употребе глагола *гребати* (и с њим сложених) у значењу *грепсти* (и сложених глагола) оправдава његов захтев да глагол *гребати* „треба сматрати као... књижевну реч...". А у свакоме ће случају оно што је С. изнео, а нарочито у његову чланку наведени примери, корисно послужити као обавештење о ширини употребе облика једне речи (а када се овај глагол узме заједно са онима што су са њим сложени, није у питању само једна реч) у народним говорима и код писаца у опсегу који јој даје право и на употребу у књижевном језику. Тога ради и објављујемо овај Станићев прилог.

Ур.

МЕЂУНАРОДНИ СЛАВИСТИЧКИ САСТАНАК У БЕОГРАДУ
(15 – 21 септембра 1955)

Пре Другог светског рата научна сарадња међу славистима разних земаља почела је доста лепо да се развија. Два велика славистичка конгреса, у Прагу 1929 и у Варшави и Кракову 1934 године, поставили су јој солидан темељ. На тим конгресима биле су заступљене мање више све земље у којима је славистика развијена, осим Совјетског Савеза, без чијег учешћа међународна сарадња на пољу славистике, наравно, није могла бити потпуна. Трећи међународни славистички конгрес требало је да се одржи у Београду у септембру 1939 године. За њега су биле извршене све припреме, објављено је и пет књига претходних публикација, али услед избијања рата конгрес је отказан. После рата вршене су припреме за нов конгрес у Москви. Он је прво заказан за пролеће 1947, а затим је одгођен за 1948 годину. Међутим, због затегнуте међународне политичке ситуације до њега уопште није дошло. После тога ниједна земља није показивала иницијативе да на широј основи обнови контакт међу славистима разних земаља. Почело се помишљати на уже међународне састанке слависта, углавном претставника оних земаља које су у периоду хладног рата одржавале међу собом културне везе. Међу првима на ту идеју су дошли и професори славистичких катедара Београдског универзитета, који су још у пролеће 1954 године одлучили да закажу један такав састанак у Београду за октобар те године. Међутим, на предлог неких југословенских, а тако исто и страних слависта, овај састанак је одложен за септембар 1955. У међувремену одржана су два мања међународна славистичка састанка: у источном Берлину (у октобру 1954) и у Риму (крајем авгу-

ста и почетком септембра 1955). Број учесника на тим састанцима био је, из ових или оних разлога, веома ограничен. На берлинском састанку Југославија уопште није била претстављена, а на састанку у Риму учествовала су само два југословенска научника (А. Белић и А. Слодњак).

За београдски састанак слависта припреме су вршене читаву годину дана. Још почетком новембра 1954 одржана је у Београду конференција претставника славистичких катедара свих југословенских универзитета. На тој конференцији утврђен је датум састанка (15—21 септембар 1955) и одлучено је да се позиви на састанак упуте у све земље у којима се ради на славистици. Вођење свих послова око сазивања састанка поверено је Организационом одбору у који су ушли: др. Александар Белић (Београд) као претседник, др. Антун Барац (Загреб), др. Антон Слодњак (Љубљана) и Блаже Конески (Скопље) као потпретседници, др. Кирил Тарановски (Београд) као генерални секретар, др. Стјепан Ившић (Загреб), др. Франце Томшич (Љубљана) и др. Јован Вуковић (Сарајево) као секретари, а као чланови: др. Драгољуб Павловић, др. Михаило Стевановић, Радован Лалић и др. Видо Латковић (из Београда), др. Јосип Бадалић, др. Мате Храсте и др. Фран Петре (из Загреба), др. Антон Оцвирк, др. Николај Преображенски и др. Емил Штампар (из Љубљане), др. Харалампије Поленаковић и Димче Левков (из Скопља), Салко Назечић и Бошко Новаковић (из Сарајева) и др. Миливој Павловић, Младен Лесковац и др. Петар Ђорђић (из Новог Сада). На другој конференцији претставника свих југословенских универзитета, одржаној крајем децембра 1954, утврђен је и следећи оквирни програм састанка: 1) организациона питања: а) о сазивању међународног славистичког конгреса; б) о изради славистичке библиографије; в) о размени публикација; г) о разним другим могућним формама ближе сарадње међу славистима разних земаља; д) о пружању организоване помоћи научном славистичком подмлатку, итд.; 2) научноинформативни реферати о развоју славистике у појединим земљама у послератном периоду; 3) научни реферати о следећим темама: а) Задаци и методи проучавања словенских језика (као напр.: Савремене лингвистичке струје у свету и словенска лингвистика, Основи словенске синтаксе, Стварање и раз-

витак словенских књижевних језика, и сл.); б) Задаци и методи проучавања словенских књижевности (као напр.: Проучавање међусобних веза словенских књижевности и њихових односа према другим књижевностима, проучавање народне књижевности код Словена и сл.).

Иницијатива југословенских слависта наишла је на пуно разумевање код наших народних власти: Савезно извршно веће, Извршно веће НР Србије и Комисија за културне везе с иностранством обезбедили су Организационом одбору новчана средства потребна за одржавање састанка. Да је ова иницијатива дошла у прави час, види се и по свестраној подршци коју су најистакнутији претставници славистичке науке у читавом свету пружили Организационом одбору. Позив на састанак упућен је у двадесет разних земаља. Претставници седамнаест земаља одазвали су се позиву. Извинили су се само позвани научници из Белгије, Норвешке и Канаде. Колики је интерес за београдски састанак владао међу славистима, види се по импозантном броју научника који су узели на њему учешћа: 67 из иностранства и око 160 из Југославије (од тога 60 као пуноправни учесници, а остали као гости). Од страних слависта у раду састанка учествовали су следећи научници: В. В. Виноградов, М. П. Алексејев, В. И. Борковски, П. Н. Третјаков, Ј. С. Маслов и А. С. Мјасников из СССР; Тадеуш Љер-Сплавињски, Витољд Дорошевски, Жђислав Штибер, Антонина Обремпска-Јаблоњска, Тадеуш Микуљски, Хенрик Волпе, Марјан Јакубјец, Јежи Зјомек и Јан Кот из Пољске; Бохуслав Хавранек, Франк Волман, Јозеф Курц, Јулијус Долански, Карел Хоралек, Андреј Мраз и Винцент Бланар из Чехословачке; Владимир Георгијев, Петар Динеков, Иван Леков и Л. Андрејчин из Бугарске; Андре Мазон, Андре Вајан, Марсел Ерар, Жорж Лисиани, Анри Боасен, Шарл Корбе и Робер Триомф из Француске; Роман Јакопсон, Вацлав Љедницки, Хорас Лант и Сватава Пиркова-Јакопсон из САД; Сергеј Коновалов, Борис Унбегаун, В. К. Метјус, Елизабет Хил, Валентин Кипарски, Моника Партриџ, Роберт Оти, Надежда Городецки, В. Холтум и Вера Јаварек из Енглеске; Паул Дилс, Ервин Кошмидер, Алфред Рамелмејер, Алојс Шмаус и Всеволод Сечкарев из Немачке; Гунар Гу-

нарсон и Гунар Јакопсон из Шведске; Ђовани Мавер и Карло Вердиани из Италије; Рудолф Јагодич из Аустрије, Ернест Дикенман из Швајцарске, К. Х. ван Схоневелд, Том Екман и К. А. ван ден Берк из Холандије, Ејно Ниеминен из Финске, Карл Стиф из Данске, Ласло Хадрович и Петер Кирали из Мађарске и Емил Петровић и Ђ. Болокан из Румуније. Тако су се у Београду први пут састали на заједничком скупу слависти из свих словенских, као и из већине несловенских земаља у којима се негује славистика. Међу учесницима из Западне Европе и САД, поред мањег броја млађих научних радника, нашли су се безмало сви најпознатији претставници славистичке науке у тим земљама. На тај начин је овај београдски састанак добио пун ауторитет да одлучује о свим горућим питањима организације научног рада на пољу славистике. Иако овај састанак није замишљен као конгрес, он је то уствари био.

Како између многих земаља у току последњих година није било ближег научног додира, врло велики интерес су изазвали научноинформативни реферати о развоју славистике у појединим земљама после Другог светског рата. За те реферате било је предвиђено два дана, 17 и 18 септембар, што се показало као недовољно; зато се с њиховим читањем наставило и последњег дана, 21 септембра, после подне. Словенски научници, сасвим разумљиво, имали су по неколико реферата посвећених словенској лингвистици и историји словенских књижевности у својим земљама; ти реферати читани су првога дана у секцијама. Југословенски слависти били су спремили два колективна реферата: о раду на словенској лингвистици у Југославији (Михаило Стевановић, Мате Храсте, Антон Бајец, Блаже Конески и Петар Ђорђић) и о раду на историји словенских књижевности (Драгољуб Павловић, Емил Штампар, Антон Слодњак, Харалампије Поленаковић и Радован Лалић). У секцији за лингвистику наш реферат је прочитао проф. Храсте, а у секцији за књижевност — проф. Драгољуб Павловић. Совјетски научници су изненадили учеснике састанка, јер су донели са собом већ отштампане врло исцрпне реферате и поделили их слушаоцима. Њихови реферати посвећени су научном раду на проучавању следећих

грана славистичке науке у СССР: 1) руског књижевног језика (В. В. Виноградов); 2) историске граматике и дијалектологије источнословенских језика (В. И. Борковски); 3) јужних и западних словенских језика (Ј. С. Маслов); 4) старе руске књижевности (Д. С. Лихачов); 5) руске књижевности XVIII—XX века (А. С. Мјасников). Совјетски учесници своје реферате нису ни читали; само је у секцији за лингвинистику усмено реферисао В. В. Виноградов, а у секцији за књижевност — А. С. Мјасников. Пољаци су такође спремили већи број научноинформативних реферата. У секцији за језик говорили су Тадеуш Љер-Сплавињски (о словенској лингвистици у Пољској) и Жђислав Штибер (о раду на дијалектологији), а у секцији за књижевност — Јежи Зјомек (о проучавању старе пољске књижевности), Тадеуш Микуљски (о проучавању књижевности из доба просвећености), Хенрик Волпе (о Мицкјевичевој години у Пољској), Јан Кот (о проучавању новије пољске књижевности) и Марјан Јакубјец (о раду пољских научника на проучавању осталих словенских литература). О словенској лингвистици у Чехословачкој говорио је Бохуслав Хавранек, о раду на старословенском речнику Јозеф Курц, а о проучавању словенских књижевности у Чехословачкој Франк Волман. Бугарски научници поднели су само два научноинформативна реферата: у секцији за језик прочитан је заједнички реферат Л. Андрејчина и Ивана Лекова, а у секцији за књижевност говорио је Петар Динеков. Научници из несловенских земаља већином су били спремили само по један реферат о целокупном раду на славистици у њиховим земљама за последњих десет година. Ти реферати читани су у пленарним седницама (17 и 21 септембра). О француској славистици реферисао је Андре Вајан, о америчкој Вацлав Љедницки и Роман Јакопсон, о енглеској Елизабет Хил, о мађарској Петер Кирали, о аустриској Рудолф Јагодич, о италијанској Ђовани Мавер, о немачкој Алојс Шмаус и о румунској Емил Петровић. Сем тога у пленуму је прочитан и реферат П. Н. Третјакова о раду Славистичког института Академије наука СССР и Р. Триомфа о проблему размене слависта између Француске и словенских земаља.

Научни реферати читани су такође по секцијама, 20 и 21 септембра. У секцији за књижевност прочитано их је

дванаест, а у секцији за језик двадесет, тако да се другога дана секција за језик морала поделити на две потсекције. Због великог броја реферата није се могла развити ни научна дискусија о њима. У секцији за језик проф. Белић је говорио о значају глагола са два вида у словенским језицима, В. К. Метјус о старословенским групама шт/жд, Валентин Кипарски о стабилизацији словенског акцента, Ејно Ниеминен о проблему утицаја прасловенског језика на прибалтичко-финске језике, Ласло Хадрович о проблемима мађарских елемената у српскохрватском језику, Владимир Георгијев о концепцији индоевропских гутурала и њеном одразу на етимологији словенских речи, Витољд Дорошевски о дијалектологији и историско-упоредној методи у науци о језику, Виктор Новак о морфолошким преображајима словенских писама у зони словенско-латинске симбиозе, Жорж Лисиани поводом анкете Летописа Матице српске о српскохрватском књижевном језику, Ђорђе Сп. Радојчић о старим српским повељама и рукописним књигама за време Другог светског рата, Тадеуш Љер-Сплавињски о језичким односима келтско-прасловенским, Бохуслав Хавранек о проучавању развитка словенских књижевних језика у вези с друштвеним развитком, Јосип Хам о прасловенском јату у западнословенским и јужнословенским језицима, Иван Леков о колебањима у флексивном карактеру словенских језика, Васо Томановић о неким случајевима дијатезе у српскохрватском и руском језику, Карел Хоралек о потреби упоредне словенске лексикологије, Винцент Бланар о лексиколошкој и граматичкој проблематици особних имена, Сретен Живковић о словенском глаголском виду, Људевит Јонке о идеолошким основама загребачке филолошке школе XIX столећа, а Блаже Конески је изнео неке примедбе о језику словенских апостола т. зв. најстарије редакције. У секцији за књижевност М. П. Алексејев резимирао је своју расправу о словенским изворима Утопије Т. Мора, Андре Мазон је говорио о репертоару пастора Грегори (1672—1675), Фран Петре о југословенским књижевностима у XX веку („Од модерне до експресионизма и сиреализма у југословенским књижевностима“), Марија Боршник о доприносу новије словеначке књижевности светској литератури, Алојс Шмаус

о путевима и циљевима проучавања словенске народне епике, Мираш Кићовић о српској вертепској драми у вези са сличном народном драмом код неких словенских народа, Јулијус Долански о задацима и методима проучавања међусобних књижевних веза народа Чехословачке и Југославије, Иван Есих о новој књижевној врсти Science fiction и словенским књижевностима, Андреј Мраз о српској народној песми у развоју словачке књижевности, Николај Преображенски о Пушкину и В. Ирвингу, Харалампије Поленаковић о односима Јордана Хаџи-Константинова са Друштвом српске словености и Јакша Равлић о одразу домаће стварности у дубровачкој књижевности. Сви реферати који су прочитани на састанку биће објављени у издањима Организационог одбора.

И научноинформативни и научни реферати изазвали су живо интересовање код учесника састанка, што се видело из дискусија које су вођене „по кулоарима“. Не мислимо да потценимо значај тог дела програма ако кажемо да одлуке донете о организационом питањима ипак претстављају највећи успех септембарског састанка. Још првога дана састанка био је изабран Радни комитет од 31 члана, у који су ушли претставници свих осамнаест земаља. На седницама тога Комитета вођена је исцрпна дискусија о међународној научној сарадњи на пољу славистике и припремљене су одлуке, које су затим поднете на одобрење пленуму. Међу тим одлукама на првом месту треба поздравити оснивање Међународног одбора слависта у који су ушли: Виктор Виноградов, Тадеуш Љер-Сплавињски, Бохуслав Хавранек, Владимир Георгијев, Александар Белић, Андре Мазон, Елизабет Хил, Роман Јакопсон, Ад. Стендер-Петерсен, Макс Фасмер, Ђовани Мавер и Емил Петровић — као чланови, а Виктор Борковски, Витолд Дорошевски, Јулијус Долански, Петар Динеков, Антун Барац, Андре Вајан, В. К. Метјус, Вацлав Љедницки, Гунар Гунарсон, Рудолф Јагодич, Еторе Ло Гато и Иштван Књежа — као заменици. Одбор је одржао у Београду и своју прву седницу (21 септембра), на којој је одлучио да се будући Међународни славистички конгрес одржи у Москви 1958 године. За претседника одбора изабран је В. В. Виноградов, који ће руководити припремама за конгрес и у ту сврху организовати конгресни секретаријат са седиштем у Москви.

У Радном комитету водила се нарочито исцрпна дискусија о редовном објављивању славистичке библиографије. Показало се, међутим, да је засад немогућно организовати њено издавање на једном месту. Зато је одлучено да се убудуће објављује јединствена библиографија само за словенску лингвистику, у Библиографском годишњаку који ће издавати редакција часописа „Rocznik Slawistyczny“ у Кракову. Материјал за тај Годишњак прикупљаће у словенским земљама академије наука или универзитети, а у несловенским земљама поједини научни радници. На једној од седница Радног комитета одлучено је да се организација тога посла повери: у Пољској Т. Љер-Сплавињском, у СССР В. В. Виноградову, у Југославији А. Белићу, у Чехословачкој Ј. Курцу, у Енглеској Б. Унбегауну, у Румунији Е. Петровићу, у Италији Ђ. Маверу, за САД и Канаду Х. Ланту, за све публикације на немачком језику Е. Дикенману, а за све публикације на француском — Словенском институту у Паризу (Institut d’études slaves). Такође је одлучено да се замоли проф. Ад. Стендер-Петерсен да организује прикупљање славистичке библиографије у северноевропским земљама, проф. Књежа у Мађарској, проф. Кошерју (Уругвај) у Јужној Америци и проф. Кимура у Јапану. Редакција Годишњака побринуће се да се мрежа референата прошири и на остале земље. Одлучено је такође да лингвистичка библиографија буде што исцрпнија и да садржи кратке резимеје свих важнијих написа; уколико се пак буде давала и оцена неког дела, она ће морати бити потписана. У библиографију ће се уносити и публикације које се објављују као рукописи (са тиражем преко 100 примерака), као и нештампане докторске дисертације чији се микрофилм може добити. Како се о словенским књижевностима објављује много више књига, расправа и чланака него о словенским језицима, засад није било могућно организовати да се библиографија свих тих радова публикује на једном месту. Зато је одлучено да се у свакој словенској земљи издају библиографије свега што се тиче проучавања свих словенских књижевности у њој. Бригу о томе узеће на себе академије наука или универзитети. А за све несловенске земље основаће се један библиографски центар при универзитету у Лајдену (Холандија). Тај центар издаваће

библиографски годишњак, који ће по могућству обухватити све што се о словенским књижевностима пише у несловенском свету. Тај центар образоваће мрежу својих референата, а ради координације посла повезаће се са библиографским центрима у словенским земљама (академијама и универзитетима).

У дискусији у Радном комитету посвећена је посебна пажња размени публикација између научних установа у разним земљама. Одлучено је да се при академијама наука или при универзитетима организују посебна тела која ће се бринути о тој размени, а тако исто и о попуњавању празнина које су настале у току ранијих година у колекцијама разних периодичних и сериских издања, као и у осталој научној литератури. Та тела морала би имати своје посебно финансиско пословање.

Најзад, у Радном комитету било је речи и о размени старијих и млађих научних радника између научних установа у разним земљама. Одлучено је да се та размена убудуће организује на бази реципроцитета, и то тако да трошкове око боравка неког научног радника у једној земљи сносе научне установе оне државе у којој је он гост. Одлучено је такође да се тражи од влада појединих држава да предвиде овакву размену научних радника у културним конвенцијама које закључују с другим владама.

Овај приказ рада београдског славистичког састанка не би био потпун ако не бисмо нарочито истакли ону атмосферу добре воље и узајамног поверења која је владала на њему. Та пријатељска атмосфера стварана је и одржавана у личним контактима између чланова појединих делегација, нарочито на пријемима и излетима организованим у част учесника, који су сви протекли у врло лепом расположењу. Већ првога дана састанка потпретседник Савезног извршног већа Родољуб Чолаковић приредио је увече свечани пријем за све учеснике састанка у просторијама Савезног извршног већа. Сутрадан после подне делегати из инстранства са члановима Организационог одбора направили су излет на Авалу. Том приликом гости су посетили гроб Незнаног јунака, после чега им је Организациони одбор приредио малу закуску у хотелу на Авали. Да поменемо и врло успелу претставу

„Дунда Мароја“ у Југословенском драмском позоришту, која је у част делегата одржана у суботу 17 септембра. У понедељак 19 септембра сви учесници састанка провели су цео дан на излету. Прво су посетили Нови Сад, где су обишли Филозофски факултет и Матицу српску, а затим, после заједничког ручка у хотелу „Дунав“ у Чортановцима, одвезли су се на Стражилово, где им је Градски одбор Сремских Карловаца приредио закуску и врло успелу фолклорну приредбу. После тога су још обишли Градски музеј у Сремским Карловцима. У уторак 20 септембра Српска академија наука приредила је у част делегата поподневни пријем у своме клубу, а последњег дана, у среду 21 септембра, сви учесници састанка били су гости претседника Народног одбора Београда Милоша Минића на свечаном вечерњем пријему у просторијама хотела „Мажестик”. Неки страни делегати нису одмах после састанка напустили нашу земљу, већ су посетили и друге наше славистичке центре (Загреб, Љубљану и Скопље). Из писама које је од њих добио Организациони одбор види се да су они понели најлепше утиске не само са састанка него и из наше земље уопште.

Ми верујемо да ће сви славистички центри, у првом реду у словенским земљама, уложити озбиљне напоре за спровођење у живот свих одлука о организационим питањима донетим на септембарском састанку. Тако ће овај састанак обележити прекретницу у међународној сарадњи на пољу славистике. Зато југословенски слависти, а на првом месту чланови Организационог одбора на челу са својим претседником проф. Белићем, не треба да жале труд и напоре које су уложили да се овај састанак оствари.

К. Тарановски

ЈЕЗИЧКЕ ПОУКЕ

1. *Даје ђачну оцену Миљанових дела;... ђобија мишљење да је ово најбоље Миљаново дело.*

Треће Миљаново дело... слабије је од ђређходних.

Када не бисмо знали о коме је реч у приказу из којег смо узели ове реченице, ми бисмо закључили да се мисли на дела неког Миљана. Тамо се, међутим, говори о делима Марка Миљанова. И рецензент је, да одмах кажемо, погрешио што није узео и име и презиме писца па рекао:

Даје ђачну оценv дела М. Миљанова;... ђобија мишљење да је ово најбоље дело М. Миљанова и

Треће дело М. Миљанова... слабије је од осђалих.

Тиме би избегао грешку коју је у своме напису неколико пута поновио. А да је означени облик придева погрешан, показаћемо то поређењем овог презимена (мада то, уствари, и није презиме овога писца) са презименом другог једног нашег књижевника, песника Душана Васиљева. Свако ће, мислим, осетити да се за песме овога последњег не може казати *Васиљеве* песме, јер би то значило да се говори о песмама неког Васиља, а ми таквог песника немамо, као што немамо, нити смо имали, бар колико ја знам, књижевника који се звао Миљан.

Да је реч о књижевнику (или личности уопште) с презименом које се не завршава на *ов* или *ев*, уз именицу *дело* би свакако најобичније било узети присвојни придев од презимена дотичног писца; каже се, например, оцена *Јакшићевих* песама, *Његошева* дела, *Козарчева* дела, *Прешернове, Радичевићеве, Змајеве, Мажуранићеве* песме. Могу се, додуше, и од прези-

мена *Миљанов, Васиљев* и сличних правити присвојни придеви, али ти придевн неће бити *Миљанов* и *Васиљев* (ово су придеви дотичне врсте од личних имена *Миљан* и *Васиљ*) него *Миљановљев* и *Васиљевљев*. И било би, према томе, исправно да је написано:

Даје... тачну оцену Миљановљевих дела;... побија оцену да је ово најслабије Миљановљево дело и

Треће Миљановљево дело... слабије је од осталих, — као што се говори *Чеховљево, Тургењевљево, Шолоховљево* ... дело. Али нагомилавање истоветних и сличних узастопних слогова (овде слогова — *ов, ев)* води хаплологији, тј. губљењу једног од њих, до којег губљења не долази ни у средини речи кад то отежава разумевање њеног значења. А поготову оно не може бити допуштено на крају речи, где потпуно мења то значење. Зато ми и мислимо да је уз оваква презимена (тј. уз презимена на *ов* и *ев*) боље узимати и име или, у писању, бар прво слово имена, дотичне личности, па припадање означавати обликом генитива, како смо и предложили на почетку ове поуке.

2. *Дошавши тако преко књижевности ка политици књижевнику Томасу Ману постала је политика саставни део његовог интимног и дубоког осећања хуманитета.*

У једном напису о великом немачком књижевнику нашли смо и ову тачну, иначе, мисао изражену сложеном конструкцијом која не одговара природи нашег језика због неисправности употребе глаголског прилога у њој. Глаголски прилог прошли (као и садашњи) употребљавају се често место развијене (временске, начинске, узрочне или какве сл.) реченице с предикатом у личном облику, али само када је субјекат радње што је означава глагол од кога се узима облик прилога исти са субјектом радње на коју се тај прилог односи. Овде, међутим, није тако.

Конструкцију стварно сложене реченице с прошлим прилогом место личног глаголског облика као предиката зависне реченице или, тачније, место целе те зависне реченице ми, додуше, налазимо и у народним приповеткама, па и у Вуковој прози и кад су субјекти глаголског прилога и главног глагола различити, например:

Дошавши ја своме старом пријатељу, он заплака од радости; Тако онда *погодивши се* (ми) с њом, она скине с руке своју плетивачу; Тако граматика изиђе на свет *не примивши* за труд око ње ни г. Грим ни ја ниједне крајцаре... итд. (Ове и низ оваквих примера дао је Љ. Стојановић у својој расправи о значењу глаголских партиципа у Јужносл. филологу VIII, стр. 11).

Ипак овакве конструкције данас неће употребити ниједан писац, а осетиће их као неисправне скоро сваки наш читалац. Верујемо да ће их као такве осетити и писац написа с реченицом поводом које пишемо ову поуку. А да он сам направи истоветну конструкцију, очевидно га је навела употреба глаголског прилога место целе зависне реченице уз именски облик датива, какав имамо у примерима: *Веће ми се младој досадило чекајући* самој на чардаку и *Тешко вуку не једућн меса* (оно што је у овоме погледу могуће за глаголски прилог садашњи, могуће је и за прилог прошли). Али су то случајеви у којима главни глагол (и предикат уопште) нема граматичког субјекта, већ је безлично употребљен, а тзв. логички субјекат и главног глагола и глаголског прилога је исти. У реченици о којој говоримо није такав случај, јер главни глагол *(постала је)* има свој граматички и стварни субјекат (то је реч *политика)*, а глаголски прилог *дошавши* односи се на *Томаса Мана.* И писац је ову реченицу могао дати у неком другом облику. Нама се, рецимо, тренутно чини да се могло рећи:

Пошто је Томас Ман, књижевник, тако преко књижевности дошао к политици, ова је постала саставни део његовог интимног и дубоког осећања хуманитета.

Предложену стилизацију горње реченице сматрамо бољом од пишчеве и зато што у њој реч *политика* није, као у горњој, употребљена двапут на блиском отстојању.

И када смо ову реченицу већ узели под микроскоп, можемо рећи да би и реч *хуманитет* у њој потребно било заменити речју *хуманост,* јер је ова последња у знатној мери понарођена; изведена је домаћим наставком, а прва је у целини страна, дата је у облику који има у немачком језику.

Осим тога апстрактне именице с наставком — *ост* одређеније и, чини нам се, потпуније означавају особину која се казује основним придевом него речи исте основе у облику с туђим наставком.

3. *Ретко ме је када више обрадовала једна вест као ова.*

Ближа ознака радње, односно стања у предикату често се казује поређењем. Тако је учињено и у овој реченици. Али конструкција тога поређења у њој није срећно направљена јер су ту узети у истој реченици прилог и свезица који се, истина, употребљавају у поређењима, али се они овде не слажу јер свака од ових речи захтева другу реч оне друге врсте. Прилог, односно компаратив прилога *више* захтева свезицу *него*, а свезица *као* опет прилог *тако*.

Смисао поређења, како је познато, може бити двојак у вези с тим да ли њим треба изразити потпуну сличност, истоветност или разлику између онога што се пореди. У првоме случају у реченици којом се поређење казује треба да стоји прилог *тако* и свезица *као*, а у другом прилог *више* и свезица *него*. А то значи да су у поређењима како прилог *тако* на исти начин и свезица *као* помоћне речи за изражавање истоветности, а, прилог, односно прилошки компаратив *више* и свезица *него* — речи за изражавање неједнакости оног што се пореди. И када би у горњој реченици требало изнети истоветност она би изгледала: *Ретко ме је када једна вест тако обрадовала као ова.* Али пошто смо се у њој на првоме месту срели с прилогом, односно прилошким компаративом *више*, стичемо утисак да је писац својим поређењем хтео да истакне разлику у поређењу. А ако је наша претпоставка тачна, онда је требало да каже — *Ретко ме је кад једна вест више обрадовала него ова.*

С.

4. *На највишем брду . . . налазио се у то време рудник злата за кога нико није знао сем непознатог Петроварадинца.*

Уредништва наших листова била би дужна да од својих сарадника траже да положе испит из матерњег језика. Ови би пак били обавезни да тај језик уче. А већ се у првој години учења граматике мора знати да акузатив имена која

означавају нешто неживо гласи исто као номинатив, дакле, у овом случају да треба рећи — *за који нико није знао...*

5. *Задовољство код читања наслова Благојевићевих песама било је слично* итд.

Уместо 15 отсто купац сада мора код пријема робе да плати најмање једну трећину вредности артикала.

У нашем језику не може да се каже *код читања* и *код пријема робе,* пошто предлог *код* може да стоји само пред именицама које значе нешто материјално. Уз мислене именице треба писати *при* или *у*, према приликама; овде: ... *при читању* и *при пријему робе.*

6. *Није песников живот саткан само од нити треперавих на струјање астралних ветрова. И то је, јер да није, не би био песников живот.*

Горња реченица пример је претеране сажетости која не ствара само нејасност, него и бесмислицу. У првој реченици вели се да песников живот није саткан само од нити треперавих на струјање астралних ветрова, а затим се каже да јесте и то, тј. саткан само од таквих нити. Уместо *и то је* требало је рећи: *саткан је, истина, и од њих.*

7. *Али, ми ту немамо право што вапимо за својим скоевским особинама.*

Прво, зашто је стављена запета после *али?*

Друго, погрешан је облик несрећног глагола *вапити*, који се мења исто као глагол *пити*, дакле: *вапијем, вапијеш, вапије, вапијемо, вапијете, вапију.*

Насупрот глаголу *вапити*, глагол *бдети* задаје писцима тешкоће у другом правцу: као да оно што закидају глаголу *вапити* хоће да накнаде глаголом *бдети* (иако им он то не тражи), те му дају облике: *бдијем, бдијеш, бдије, бдијемо, бдијете, бдију*, који не постоје ни у јужном говору, јер они и у јужном и у сваком другом говору гласе: *бдим, бдиш, бди, бдимо, бдите, бде.*

То вреди за садашње време. У осталим временима неки су облици друкчији, те ће екавац добро учинити ако седи с миром и не упушта се у тајне јекавштине.

8. *Чињеница да предлог оперативног плана носи назив „Студија“ претставља само једну од многобројних карика у низу мера да би се што боље законспирисала намеравана операција.*

Редак је човек који пише а да не дође у невољу да за појам који хоће да изрази не може брзо или не може никако да нађе реч. Он тада ствара нову реч. Али да та нова реч не би била мртворођенче, она мора бити направљена по правилима нашег језика о грађењу речи, тако да у сличној прилици и други може да је употреби. Поред тога треба та реч да буде читаоцу разумљива.

Реч *законспирисала* употребљена у једној озбиљној расправи у једном озбиљном листу, а не испуњава ни један ни други услов. *Конспирисати* је непрелазан глагол и значи *склапати заверу*. Предметак *за-* неће овај глагол учинити прелазним; поред тога је он и излишан јер глагол већ има латински предметак *кон-*. А и цела та пишчева операција била је излишна, јер је могао лепо да каже: *да би се што боље прикрила намеравана операција.*

9. *За сумњати је да је то Бодлер стварно учинио.*

Човек не би мислио да у једном озбиљном часопису може да се нађе реченица као ова. У нашем језику предлог не може да стоји пред инфинитивом, јер може да стоји само пред именима (именицама, придевима, заменицама и бројевима) у зависним падежима; пред номинативом не може да стоји, па ни пред инфинитивом. Писац је тај германизам могао лако избећи малом изменом текста на један од следећих начина:

Сумњамо да је Бодлер то стварно учинио, или
Сумњиво је да је то итд.

10. *Едгар Алан По нашао је се на огромној пучини зала и лепота живота.*

Старац је се понадао да ће песник купити бар један украс, Онај понор у коме је се По налазио . . .

Мени је доста јасно зашто је се Бодлер заинтересовао за Поа.

Писац једног састава у једном угледном часопису у целом саставу доследно пише *је се* уместо обичног и правилног *се је* односно — *се*. Можда ово показује пишчеву жељу да правилно пише, али се он ипак огрешио о правило по коме се ређају енклитике. Да је погледао у Граматику хрватског или српског језика Брабеца—Храста—Живковића, нашао би на страни 196 правило да, када се једна за другом нађу заменичка и глаголска енклитика, глаголска се ставља испред заменичке, а л и с е е к л и т и к а *је* с т а в љ а и з а з а м е н и ч к е.

Али с тиме још нисмо готови, јер се и правилно написане енклитике *се је* не остављају тако, него се сажимају у *се*, као што сви и говоримо и пишемо, па је и овде требало написати:

Е. А. По нашао се на огромној пучини,
Старац се понадао ...

11. *Али оно што Поа највише везује за снове европског симболизма, посебно за Бодлера, је његова мутна и трагична поезија* итд.

Писци и даље стављају енклитику после запете иако им је већ толико пута обраћена пажња да она не може да стоји без речи на коју би се наслонила. Ако мора бити ту, она може да се замени својим пуним обликом *јест*.

12. ... *када читамо те писце који на један специфичан начин прилазе човеку, понирајући дубоко у њега* ...

Облик *понирајући* погрешан је. Прилог садашњи гради се када се трећем лицу множине садашњег времена дода наставак *-ћи*. Пошто садашње време од глагола *понирати* гласи: *понирем, понирещ, понире, пониремо, понирете, пониру*, то садашњи прилог не гласи *понирајући* него — *понирући*.

13. *С колико је једрилица командовао капетан Бентрул*.

Глагол *командовати* захтева допуну у инструменталу без предлога, дакле, *командовати једрилицом*.

Кад имамо, као овде, допуну *колико једрилица*, конструкција ће бити мало тежа, јер, ако се напише *коликим једрилицама*, јавиће се двосмисленост, пошто се не зна да ли се *колике* односи на број или на величину. Зато ће бити боље да се каже мало опширније:

коликим је бројем једрилица командовао к. Б., и смисао ће бити јасан.

14. *Снисходљиво и лагано у собу је ушла млада жена.*

Опет незнање значења речи *снисходљив*. Писац је хтео да каже нешто као *понизно, покорно, плашљиво*, а рекао је баш обратно: жену која се осећа виша да се спушта на ниво онога с којим говори, као кад одрастао човек говори с малим дететом. *Снисходљив* се француски каже condescendant, немачки herablessend.

15. *Творац и руководилац ансамбла Олга Сковран је истанчани и осећајни уметник.*

Придев у предикату ставља се у неодређени вид, дакле *Олга Сковран је истанчан и осећајан уметник.*

У одређени вид могао би се придев у предикату ставити само ако је о њему већ било говора или ако је уз придев стављен атрибут *наш* или *тај* или други неки који ближе одређује придев. Например:

О. С. је наш префињени и осећајни уметник, итд.

16. ... *амерички претставник је рекао да ће се ускоро моћи, коришћењем нових достигнућа, изградњу атомских електричних централа дупло појефтинити.*

Предња реченица налази се у вести коју је дневним листовима дала званична новинарска агенција која има редактора за језик. Вест је написао очевидно сарадник који не зна да при изрицању пасива повратним глаголима објект постаје субјект и стоји у номинативу. Њему није познато ни да уз глагол *користити* допуна не стоји у акузативу него у инструменталу.

Да су му ове ствари биле познате, он би написао:

... амерички претставник је рекао да ће се ускоро моћи коришћењем новим достигнућима изградња атомских ... централа дупло појевтинити.

17. *Мрави листосеће.*

Овај наслов налази се у једном дневном листу уз слику из низа других слика под заједничким насловом „Чуда природе". Слика претставља мрава који сече лишће. Ако он претставља чудо природе, ништа није мање језичко чудо његово име тако написано, јер би се обично написало *мрави листосече*, као што имамо речи: *дрвосеча, горосеча* итд. или писац тог наслова спада у људе који не умеју да разликују гласове ч и ћ?

18. *Једном листу, који је од почетка тврдио да је невин, успело је да обнови процес.*

Већ по који пут треба људима који пишу рећи да у српскохрватском језику успева онај који ради, а не да њему успева оно што ради. То му полази за руком. Дакле у овом случају ваљало је рећи:

Једном листу, који је од почетка тврдио да је невин, пошло је за руком да обнови процес, или:

Један лист, који је од почетка тврдио да је невин, успео је да обнови процес.

19. ... *и да се она мора остварити са или без пристанка опозиционих странака.*

Са или без пристанка не може да се каже. *Са* захтева инструментал, а *без* генитив. Зато мора именица да се понови, обично заменицом; па да се каже:

... с пристанком опозиционих странака или без њега, или:

... с пристанком или без пристанка опозиционих странака.

Друкчије не може.

20. ... *али огромни напор да се једна мисао као безброј ситних, само на изглед неважних детаља спроведе, је оно*

што нас код Радомира Константиновића најснажније импресионира.

Хоће ли писац коме критичар даје тако повољну оцену бити њоме задовољан кад види какве основне ствари критичар не зна? У три реда три грешке које се критичару не могу опростити. Прва је што је ставио енклитику *је* иза запете. Овде је морао да употреби пун глаголски облик *јест*. Даље, прилог *наизглед* пише се тако, састављено, и по Белићевом и по Боранићевом правопису. И треће, логика је тражила да се између речи *неважних* и *детаља* стави запета, пошто имамо уметнут израз, чији завршетак није обележен.

Требало би да критичари боље пишу него писци које критикују. То овде није био случај.

Св. П.

21. *Први пут у хисторији један живући папа проглашава сам себе субјектом чуда.*

У овој реченици имамо неправилно употребљен глаголски прилог садашњи од глагола *живети*. Грешка је двострука. Ево зашто. Глаголски прилог садашњи, како нас уче све наше граматике, гради се додавањем наставка *ћи* на треће лице множине презента; напр. од *радити* је *радећи* према *раде*, од *писати* је *пишући* према *пишу*, од *носити* је *носећи* према *носе* и сл. Према томе од глагола *живети* је *живећи* према *живе*. Истина ми смо у старословенском језику имали поред **живити — живлѭ — живиши** што значи *vivificare, in vitam revocare* и **живѣти**, односно **жити** што значи *vivere*. Према овоме имамо у руском језику промјену овога глагола по Лескиновој првој врсти, дакле: живу — живёшь — живут, а испр. у руском и живучий.

Међутим у нашем језику овај се глагол мијења као глагол *радити, радим, радиш, раде,* дакле по Лескиновој IV врсти, односно Белићевој VII. врсти. Ако се негдје још и чује *живсти — живу*, то је и раније, а поготову данас, сматрано за покрајински архаизам. Овакву промјену овога глагола сматрају погрешном и писци наших правописа (и Белић и Боранић), и не треба је употребљавати. Дакле, без обзира

што смо ми у старословенском језику имали правилно живѫтъ, што одговара нашем *живу,* у савременом језику то иде у провинцијализме исто као и *волу*, *носу*, и сл.

Друга неправилност у нашем примјеру је и функцији овога облика. Он је овдје употребљен у функцији придјева, а то не одговара природи нашега језика. А ево зашто. Глаголски прилог садашњи може се употријебити у функцији придјева у овим случајевима: а) кад је изгубио везу са глаголом од којег је постао; такви су примјери: *врућ*, *могућ*, *држећ, болећ* и сл., јер ниједан не значи управо оно што значи основни глагол. Тако *врућ* не значи онога „који сада ври" него „јако топао", *могућ* не значи онога „који сада може" него „möglich", *држећи* није онај „који сада држи", него „снажан, јак, још у здрављу" а *болећи* не значи „који сада боли", нити „кога сада боли", него је то онај који саосјећа са другима; и б) кад значи сталну особину неког лица или предмета за разлику од лица или предмета исте врсте који не знају за такву особину. Такви су примјери као: *текућа вода* (aqua viva) насупрот *стајаћој води*, *текући рачун, путујуће позориште, стајаћа војска, свјетлећи метак, лежеће благо* и сл. Сви они означавају предмете са сталним особинама, насупрот предметима исте врсте без тих сталних особина.

Наш примјер не иде ни у једну од ове двије врсте. Ту није изгубљено основно временско значење. Напротив *живући папа* значи управо папа који сада живи, а његово живљење, као и живљење осталих људи, временски је ограничено, дакле, није стално. Истина, ми оваквих примјера налазимо и код наших писаца. Тако имамо: *горућа зграда, падајући снијег, горуће чело*, *умирући отац* и сл. Али они су свуда употребљени неправилно (в. Ј Ф XVIII, стр. 55 и даље), јер свуда и временски значе оно што и глаголски прилог садашњи — *горућа зграда* је зграда која управо гори, *падајући снијег* је снијег који управо пада, и тако редом. Према томе у нашем примјеру требало би да мјесто глаголског прилога садашњег имамо придјев *живи,* и било би јасније оно што је писац хтио да каже; дакле, цијела реченица требало је да гласи: *Први пут у хисторији један живи папа проглашава сам себе субјектом чуда.*

22. *У селу Брчели, у Црмници, откривен је споменик народном хероју Николу Роловићу.*

На први поглед рекло би се да се овдје ради о обичној штампарској грешци, тј. да мјесто правилног *Николи Роловићу* имамо употребљено *Николу Роловићу*. Али није тако. Да се не ради о штампарској грешци закључујемо по томе што у истом том напису имамо још једанпут употребљено баш Николу Роловићу: Откривање споменика *Николу Роловићу* извршено је у присуству ..., што значи да се овдје ради о неправилној промјени властите именице мушког рода *Никола*. Нама је јасно одакле је ова неправилност. Писца је на ово навела аналогија. Наиме, при промјени овога имена писац се повео за промјеном имена *Марко - Марка - Марку*. А за ово му је дала још више повода чињеница што у једним нашим говорима имамо промјену свих мушких имена на *-о*; као *Марко*, дакле, тако је и *Саво - Сава - Саву, Стево - Свева-Стеву, Симо - Сима - Симу, Салко - Салка - Салку* и сл, а на другој страни имамо промјену ових имена по обрасцу именица женског рода. Тако, не само да се као *жена - жене - жени*, мијења *владика* и *кадија* него је таква и промена властитих имена мушког рода типа *Јово*, имамо *Јове - Јови, Саво - Саве - Сави*. А пошто се баш у Црмници, гдје је било откривање споменика том народном хероју, редовно имена типа *Јово* мијењају као *Марко*, писац овог новинарског написа је помислио да се тако мијења и *Никола*. Како се види и по облику номинатива, ова именица не иде у имена типа *Марко*, јер се завршава на *а* и баш због тога она се свуда, па и у оним говорима који имају редовно *Јово - Јова - Јову*, мијења као именица женског рода типа *жена*. Дакле, и тамо је једино исправно: *Никола - Николе и Николи*.

А. П.

23. *Задње ноге [су] са опнама на стопалама... ради одржавања равнотеже.* — У свим нашим познатим речницима налазимо именицу *стопало* (н. *der Fuss*, л. *pes*) која, према таквом облику, може бити једино именица средњег рода. У правилној књижевној употреби она има и остале падежне облике као именица тога рода. Зато лок. мн., који је овде употребљен, треба да гласи: (на) *стопалима*. Његов облик

(на) *стопалама*, какав имају именице женскога рода, дијалекатског је порекла.

24. *Ту долази до израза и онај његови локално-патриотски понос* ... — Као што се види, писац ове реченице (један наш књижевник) употребио је присвојну придевску заменицу *његов*, у ном. једнине м. рода, са *и* на крају, тј. у облику који добијају придеви кад су у одређеном виду. Међутим у правилном књижевном језику она такав облик не може никако имати. Познато је да присвојни придеви на *-ов/-ев* и *-ин* у том падежу (а и у акузативу једнине кад стоје уз именице које казују нешто неживо) имају само облике неодређеног вида, што значи — без вокала *и* у мушком роду. Сви они таквим својим обликом, са сугласником на крају, обележавају одређеност јер „казују да појмови уз чија имена стоје припадају ономе што значе именице од којих су изведени". Тако је и код придевских заменица *његов*, *њезин* и сл. И оне по припадању одређују појам означен именицом уз коју стоје казујући „припадност 3—ћем одређеном лицу које не учествује у говору". Зато овим придевима и овим заменицама није потребан облик одређеног вида који обавезно морају имати описни придеви кад су употребљени за одређивање познатог појма са одређеном придевском особином. Друго је питање што они, такви придеви и такве заменице, у зависним падежима једнине м. и ср. рода све више примају придевску промену, тако да именичка данас већ доста брзо застарева. У горњој реченици написан је погрешно заменички облик *његови* м. *његов* највероватније због везе са заменицом *онај*, употребљеном анафорски (упућивачки), јер у таквој вези придеви који разликују оба вида по правилу имају облик одређеног вида. *Б. М.*

25. *Петин* или *петни?*

У једном нашем данашњем часопису читамо реченицу: *„На тој претстави се из петиних жила паштило да се политичка сатира ове комедије разбије"*. Писац је у њој, како није тешко уочити, несрећно узео присвојни придев на *-ин* да њим ближе одреди жиле које су у пети (Овде не мења ствар чињеница што је тај облик употребљен у једном изразу, који цео има фигуративан карактер).

Ми смо сигурни да он тај придев у овом облику нигде није нашао, њега нема у досадашњим нашим речницима, ни у Вукову, ни у речнику Броза и Ивековића, ни у Академијину, ни у Ристић-Кангргину, као ни у оним мање познатим. А нисмо га нашли чак ни у огромној лексичкој грађи Института за језик Српске академије наука. Највероватније је да га је писац сам направио. Он је, ваљда, мислио да на то има право пошто има и других присвојних придева на *-ин* направљених и од имена предмета; потсећамо на Вуково *„йийино дијеӣе“*, на *чарайин йочеӣак*, на, можда, дијалекатски *смоквин лисӣ*, на опште познато *ружино уље*, а допуштамо могућност употребе и још понеког сличног примера, којих се тренутно не сећамо. Али у свим, бар овде наведеним, примерима присвојни облик придева је разумљив, јер се у свима њима на овај или онај начин означава некакво припадање, обично на један део или на нешто што је од предмета од чијег имена се изводи дотични придев; питино дијете је „мали колачић од тијеста што остане иза пите“ (Вук, Рј.), чарапин почетак је почетак у чарапе; смоквин лист је лист од смокве итд. Међутим жиле уз које је у напред наведеној реченици писац употребио придев *йеӣине* не може се рећи да су жиле од пете, него су то жиле у пети, исто као што су жиле у врату, за које још никоме није пало на памет да их назове *враӣовим жилама*, него их и народ и књижевници и стручњаци — анатоми зову *враӣним жилама*, и као што се, уосталом, и жиле у пети ближе одређују придевом истог облика, друкчије речено, као што их је једино исправно називати — *йеӣним жилама*. Оне се редовно овако зову и у фрази коју је писац употребио, па је утолико чудније за каквом је оригиналношћу он овде ишао.

А да би било јасније да се за све овакве и сличне делове тела за њихово ближе одређивање употребљавају искључиво придеви на *-ни*, доказ су и: *йеӣна косӣ* и *враӣна косӣ*, и *леђни йршљен*, и *чеона косӣ* и *ӣемена косӣ*, и *очни живац*, и *очни кайци*, и *носна шуйљина* и *зубни каменац* и др. И као што не би било допуштено говорити и писати, рецимо, *зубов каменац*, или *леђев йршљен*, или *носова шуйљина* или *лакӣова косӣ*, или *враӣов йршљен*, тако исто не ваља ни — *йеӣина жила*.

Наш језик *излази једанпут у два месеца у свескама од 4 до 6 табака; пет свезака чине једну књигу. Јула и августа часопис не излази. Годишња претплата износи 300 дин.; цена поједином броју је 60 дин Претплату слати Научној књизи (Кнез Михаилова 40/IV) на чек. рачун бр. 101-Т-297. Рукописе слати Уређивачком одбору или Браниславу Милановићу, секретару Одбора, Семинар за лингвистику, Фил. факултет, Београд.* — **Рукописи се не враћају.**